6 december 1914

Te Vlissingen zijn 21 tyfusgevallen onder de De lijders zijn ondergebracht in een aparte ziekenloods voor besmettelijke zieken. De tyfus blijkt ontstaan, doordat de vluchtelingen, die nog over enkele eigen middelen beschikken, zelf woningen huurden en ze in veel te groten getale betrokken.

De inspecteur van het woningtoezicht, jhr. De Graeff, die van de volksgezondheid, dr. Oosterbaan, en de gedelegeerd regeringscommissaris, de heer Snoeck Henkemans, gaan maandag of dinsdag naar Vlissingen tot het instellen van een onderzoek. Alle woningen, waarin teveel mensen zijn, zullen, zoveel als nodig, worden ontruimd.

De volgende week komen twee grote barakken in gereedheid van 50 bij 13 meter. Hierin worden de mensen, na ontsmet te zijn en nieuwe kleren te hebben gekregen, ondergebracht.

Hollands-Belgische school.

Gistermiddag is de Hollands-Belgische school, l'école hollando-belge, op de Koningin Emmakade (n° 80, Hoek Weimarstraat) geopend.

Behalve de leerlingen en hun ouders, waren bij de eenvoudige plechtigheid, waarmee dit geschiedde, Belgische en Nederlandse overheidspersonen en pedagogen tegenwoordig.

In het schoollokaal hingen de portretten van het Belgische koningspaar en daartussen dat van onze koningin, geflankeerd door een paar oranje-vaantjes. Belgische vlaggen waren, blijkbaar wegens de onzijdigheid, weggelaten.

Tal van hartelijke redevoeringen werden uitgesproken.

De wethouder van onderwijs, de heer Verbroek, dankte voor de aan de autoriteiten door de Belgische sprekers gebrachte hulde en sprak, in tegenstelling met wat gewoonlijk bij een openingsplechtigheid geschiedt, de wens uit, dat deze school slechts kort zal behoeven te bestaan.

Het Belgische kamerlid Terwagne bracht, namen het hele Belgische volk, aan de Nederlanders dank voor hun gastvrije hulp, ook in hetgeen de Belgen op zo hoge prijs stellen: het onderwijs.

De Heer Dupont, de voorzitter van het Belgische comité, richtte zich in zijn rede ook tot de kinderen en zegde hun dat er twee dingen zijn, die zij nooit mogen vergeten: ten eerste de gastvrijheid, in dit land ondervonden en de dankbaarheid aan dit land, ten tweede, want daarop zal de opvoeding van de komende geslachten in België voortaan zijn gegrondvest, de haat tegen het verraad en de huichelarij, tegen de schending van het gegeven woord, tegen de wreedheid jegens zwakken, tegen de ruwe begeerte.

Donderende en langdurige toejuichingen volgden op die woorden.

De kinderen zongen tenslotte een paar strofen van het Belgische volkslied.

Amsterdam – Belgische ambtenaren.

De betalingen van salarissen en traktementen over oktober en november voor het uitgeweken Belgisch personeel van spoorwegen, posterijen en telegrafen, zullen aanvang nemen, voor Rotterdam en omstreken, op maandag 7 december, ’s namiddags, ter halte van Rotterdam Feyenoord, Roentgenstraat, alhier.

7 december 1914

’s Gravenhage.

De vluchtelingen, die verblijf hielden in het Circus te Scheveningen en een gedeelte van hen, die in het Bestedelingenhuis aan het Westeinde waren ondergebracht, zijn hedenochtend per extra staatsspoortrein naar hun nieuwe verblijfplaats, het regeringsvluchtelingenkamp te Nunspeet vertrokken. Zij waren met extra trams naar het station gereden en werden daar door dames en heren van het comité voor de vluchtelingen onthaald, de mannen op pakjes tabak, de vrouwen en kinderen op chocolade en andere versnaperingen.

De hoogdinspecteur Thomis, de “vader-directeur” van het circus, een eretitel, die de vluchtelingen hem hadden gegeven om zijn vele goede zorgen voor hen, vergezelde met enkele andere politieambtenaren de trein.

Ongeveer 300 Belgen zijn vertrokken. Een aantal, onder wie Belgische spoorwegbeambten, die hun salaris uitgekeerd krijgen en dus verder voor zichzelf konden zorgen, blijft nog enige tijd hier.

8 december 1914

’s Gravenhage

De vluchtelingen, die door de zorg van het gemeentebestuur alhier waren gehuisvest en gisterochtend naar het vluchtelingenoord te Nunspeet zijn vertrokken, werden op hun reis ook begeleid door enige dames en heren van het gemeentelijk comité van bijstand.

De naaste familieleden van vluchtelingen, die in het ziekenhuis zijn opgenomen, blijven voorlopig in het bestedelingenhuis achter.

Uit Belgisch Frankrijk. De Belgische uitgewekenen.

Havre, 2 december.

In mijn vorige brieven mocht ik reeds wijzen op het tot voldoening stemmende feit dat de eendracht onder alle Belgen in deze moeilijke tijden groot is. Een merkwaardig bewijs van deze verjongde eendracht levert het Brusselse dagblad de XXe Siècle, dat sedert 10 november geregeld te Havre verschijnt. Dit katholieke dagblad, een der hoofdorganen der klerikale partij in België, wordt hier geredigeerd door de gewone redactie, evenwel bijgestaan door een staf van de bekendste redacteurs van bladen van andere kleur.

De XXe Siècle heeft zelf in haar eerste nummer een programma gegeven, waarin gemeld wordt dat het blad alle partijpolitiek opzij zet en slechts terug is verschenen om een geestelijke band te vormen tussen alle in den vreemde verstrooide Belgen; de krant wil daardoor het hare bijdragen tot het behouden der eendracht, welke sedert het begin van de oorlog in geheel België zo treffend gebleken is. En dat het haar hiermee ernst is, bewijzen wel de belangrijke artikelen van minister van staat Hijmans, de leider der Belgische liberale partij, van de liberale afgevaardigde voor Tongeren, Neven, en anderen, die in haar kolommen worden opgenomen.

Moedig heeft de redactie haar niet gemakkelijke taak ter hand genomen en de reeds verschenen nummers bevatten veel wat voor de uitgeweken Belgen tot steun en troost kan strekken; vooral aan het nieuws uit het vaderland, voor zover dit thans te verkrijgen is, wordt terecht een brede plaats ingeruimd.

Dezelfde moed en eendracht worden gevonden bij de uitgewekenen, die met opgewektheid het vaak zware juk dragen. Want niet voor allen staat een verblijf ver van de vaderlandse bodem gelijk met een vakantie. Zeker er zijn daaronder zeer velen, die met een welvoorziene buidel zich in een aangename streek hebben neergezet en leven in afwachting van verandering der

tijden, maar zij vormen toch de uitzonderingen. Veel, veel meer Belgen zijn uit hun woonsteden verjaagd en moeten nu verder maar zien rond te komen, zij met de hunnen. Niet altijd is dit gemakkelijk, maar allen hebben de onverwachte taak blijmoedig aangepakt, al staan in de aanvang de handen er wel eens wat averechts voor. Zo weet ik welgestelde handelaars, die te Rouen en Havre tramwagenbestuurder zijn, advocaten, die hier ter stede aan de kaden havenarbeid verrichten. En toch hoort men weinig of geen klachten, want zij voelen zich niet verlaten, immers de regering houdt hen voortdurend zoveel mogelijk in het oog.

Er is hier tot dat doel een Comité central pour la protection des réfugiés belges en France gesticht, waarvan Kamervoorzitter Schollaert, die reeds in Antwerpen door de Belgische regering werd aangewezen om de vele stromen vluchtelingen in geregelde bedding te leiden, het hoofd vormt. De heer Schollaert, die deze taak met hart en ziel vervult, heeft de goedheid gehad mij een onderhoud toe te staan, waarin hij mij ten bate van de lezers van onze krant een uitgebreid overzicht gaf van hetgeen door het Comité verricht werd en wordt. Aan zijn mededelingen ontleen ik het hier volgende.

Het hoofdcomité, dat door tal van plaatselijke comités wordt terzijde gestaan, heeft een aantal zeer uiteenlopende werkzaamheden te verrichten. Allereerst de zorg voor hen, die door de oorlog lichamelijk gebrekkig zijn geworden. De hedendaagse wijze van oorlog voeren, waarin de strijd in de loopgraven zulk een grote rol speelt, maakt dat het grootste percentage der gewonden aan handen of armen gekwetst wordt. Het percentage doden tegen dat der gewonden is zeer gering. Daarentegen brengen wonden aan arm of hand heel gemakkelijk blijvende gebrekkigheid mee. Voor deze mensen passend werk te vinden, waardoor zij, en dit is

hoofdzaak, van lediggang worden teruggehouden, is een der voornaamste werkzaamheden van voorzitter Schollaert en de zijnen.

Een andere taak van het comité bestaat in het opzoeken en weer verenigen van verstrooide gezinnen. In Engeland, waar de toegangswegen tot het land zeer beperkt in aantal zijn, is de controle op van elkaar geraakte families een vrij eenvoudig werk, maar in Frankrijk, en ook in Nederland, met hun uitgestrekte landgrenzen geraakten de leden van hetzelfde gezin in de nameloze verwarring der eerste vlucht gemakkelijk van elkaar af. De Franse regering, van wie de hulp trouwens door president Schollaert zeer geroemd werd, heeft door het doen drukken en op uitgebreide schaal verspreiden van naamlijsten krachtig meegeholpen aan dit werk van vereniging.

Voorts is er nog een ander bezwaar, waartegen het comité maatregelen moet nemen. De vluchtelingen hebben zich geheel zoals het toeval hen dreef over het land verspreid, en nu zitten mijnwerkers in landbouwende districten, boeren in nijverheidscentra, waar zij geen broodwinning kunnen vinden. Ook dit euvel moet verholpen worden, door de verschillende personen terug te voeren naar het voor hen geschikte arbeidsveld. Een bijzondere moeilijkheid doet zich dan nog voor bij die vluchtelingen, die uitsluitend Vlaams spreken en zich in een geheel Fransprekende omgeving ongelukkig voelen en daar natuurlijk onbruikbaar zijn; ook dit euvel moet met veel overleg verholpen worden. Toch gelukt het al deze categorieën tijdelijk werk en een voorlopig welzijn te verschaffen, maar voor enkele standen is dit bijna ondoenlijk, zoals voor de kleine burgerman, de winkelier, de kantoorbediende; voor dezen is het niet mogelijk snel geschikt werk

te vinden, zij worden dan ook ondersteund door het comité en worden aldus voor armoede bewaard.

Bij dit alles voegt zich dan nog de zorg, die het comité heeft om lieden van dezelfde stand, van dezelfde levensgebruiken, in huizen onder te brengen waar zij zich het meest op hun plaats voelen, waar zij onderdak en voedsel naar hun smaak vinden, opdat de ballingschap hun zo draaglijk mogelijk zij.

Op mijn vraag zegde voorzitter Schollaert, dat de giften ruim blijven vloeien, zowel in geld als in kleren. Vooral de Engelse goedgeefsheid is onuitputtelijk, maar ook uit Frankrijk en van vele Belgen komen zeer grote bijdragen, om hem bij te staan in de moeilijke taak, die natuurlijk grote offers blijft eisen. In het algemeen blijft onderstand in geld uitzondering; de mensen moeten niet verplicht worden aalmoezen aan te nemen, maar een geschikt verblijf, voeding, kleding wordt hun verschaft.

Het is tekenend, merkte voorzitter Schollaert nog op, dat bij al de ellende, die deze vluchtelingen geleden hebben, ik er nog geen enkele, van de honderden, die ik sprak, ook maar met een woord heb horen klagen over de besluiten door de regering genomen. Allen zijn overtuigd van de rechtvaardigheid der Belgische zaak en zeker dat ze eenmaal in het bevrijde vaderland zullen terugkeren. Zij dragen hun juk met bewonderenswaardige blijmoedigheid.

Voorzitter Schollaert kon mij, op mijn verzoek, nauwkeurige cijfers geven omtrent het aantal der uitgeweken Belgen; een kwestie, waarover men nog steeds in het onzekere verkeerde. Frankrijk en Nederland herbergen op het ogenblik omstreeks 700.000 Belgen, waarvan elke helft op een der beide landen komt. In Engeland zijn er 60 tot 70.000, die onderstand genieten. De talrijke gezeten burgers, die vooral naar het Verenigd Koninkrijk zijn gevlucht, ontsnappen aan een telling. De Belgische vluchtelingen in Frankrijk

bevinden zich niet, in tegenstelling met wat men soms verneemt, in een bepaalde omgeving, maar zijn door het gehele land heen verspreid;

Ik stelde mijn welwillende zegsman nog de vraag waar of het merendeel der uitgeweken Belgen vandaan kwam, waarop hij mij een antwoord gaf, dat, zo ik mij niet vergis, de eerste poging vormt om een overzicht te geven van de grote lijnen der laatste Belgische volksverhuizing en daarom van belang geacht kan worden.

Na de invallen in de provincies Luik en Luxemburg, aldus voorzitter Schollaert, vluchtten de bewoners van deze provincies steeds zuidelijker, doch altijd aan de oostelijke grenzen blijvend, waar zij nu nog zijn. Uit Luikerland gingen er velen naar Nederlands Limburg, maar dit was een betrekkelijk gering aantal, de grote meerderheid richtte zich westwaarts en trok zo voortdurend achter de Belgische legers terug. Toen de heer Schollaert, met de regering te Antwerpen, de hand aan het werk sloeg om deze lieden onder dak te brengen, werd hun als verblijfplaats het land van Waas aangewezen, dat toen alle voorwaarden voor veiligheid bood. Na de val van Dendermonde konden zij ook daar niet blijven; weer kwam het kleinste gedeelte op Nederlands gebied, in Zeeuws Vlaanderen, terwijl de grote meerderheid naar de Belgische kust vluchtte, om, na het zich verder ontwikkelen der gebeurtenissen, van hier uit naar Engeland en grotendeels naar Noord-Frankrijk te vluchten. Zo waren de brede trekken der Belgische verhuizing.

Tenslotte vroeg ik de heer Schollaert nog, wat er volgens hem voor grond school in de vrees, mij meermalen van Belgische zijde geuit, dat na de vrede velen in het nieuw gekozen land zouden achterblijven en aldus België een herhaling zou zien van hetgeen op het einde der 16^{e} eeuw gebeurde, toen het zich de besten zijner landskinderen zag ontglippen. Deze angst was, volgens mijn

zegsman, ongegrond. Vooral in Engeland, maar ook al in Frankrijk, zijn de manier van leven en de zeden zo verschillend, dat de Belg er zich moeilijk zal aanpassen. Verder blijven er nog steeds ganse kringen van elkaar gescheiden, die alleen in de oude plaats van inwoning weer herenigd kunnen worden. Vele Belgen, in de eerste plaats de landbouwers onder hen, zijn kleine grondbezitters, te gehecht aan hun stukje land om dit ooit voorgoed te willen verlaten; zag men dit niet duidelijk aan de talrijke boeren, die terstond naast de zoeven verlaten loopgraven weer begonnen te eggen en te zaaien? Alleen voor de ambachtslieden, die een bijzonder bedrijf kennen, een luxebedrijf, dat in den vreemde beter betaald wordt, zou enige vrees kunnen bestaan, maar anders is de eerste vraag van elke uitgewekene, wanneer hij weer naar zijn haard terug zal kunnen, want, en dit is ook verblijdend, het nationaal gevoel is door de laatste gebeurtenissen zeer versterkt, de liefde voor de vaderlandse grond verbreed en verdiept.

Dit waren de belangrijke mededelingen, die Kamervoorzitter Schollaert mij wel wilde doen en waarvoor ik hem hier ter plaatse, niet het minst namens de Belgische lezers van onze krant, wel mijn grote dank mag betuigen.

Dat ik ook een en ander over het leven der Belgische uitgewekenen in Parijs kan berichten, dank ik aan het onderhoud dat de XXe Siècle had met minister Segers, die daaromtrent ter plaatse een onderzoek ging instellen. Het volgende wordt daaraan ontleend.

De minister is vol lof over wat de stad Parijs voor zijn landgenoten doet. De gemeenteraad geeft daar per dag aan elke behoeftige Belg 1,50 F en 50 centiemen per kind, verder heeft hij in het Hôtel-Dieu niet minder dan 400 bedden ter beschikking van de Belgische gekwetsten gesteld, die zich aldus onder landgenoten geheel thuis voelen. De Parijse Kamer van Koophandel verschaft de

uitgewekenen kleding en werk, zij zendt hen naar verschillende streken van Frankrijk, waar zij het voor hen geschikte werk kunnen vinden. De Belgische vereniging van weldadigheid te Parijs, l'Union Belge, houdt zich in het bijzonder bezig met de behoeftigen, geeft hun geld, voedsel en kleding, en houdt daartoe zitting in het gebouw van het Belgische gezantschap. Een bijzondere vereniging bemoeit zich met de zorg voor de Walen, een andere voor die der Vlamingen; door deze laatste zijn reeds 4000 Vlaamse landarbeiders geplaatst in de omgeving van Parijs.

Daarnaast vindt men de Franse verenigingen. Les Amis de la Belgique, een werk dat bestuurd wordt door de volksvertegenwoordigers der stad Parijs, verenigt sedert het begin van de oorlog de vluchtelingen in het Cirque de Paris, tot 4000 per dag toe. Hier worden zij gekleed en gelaafd en daarna over geheel Frankrijk verdeeld. In de Pyreneeën moeten er zodoende een 100.000 Belgen zijn ondergebracht.

Een ander werk, opgericht onder bestuur van mevr. Combes, heeft in de Salle Wagram 240 bedden opgesteld, waar de Belgen onderkomen vinden totdat zij werk hebben gevonden. Le Foyer Franco-Belge wendt zich meer tot uitgewekenen uit de middenstand en verschaft dezen goedkope woningen en maaltijden. In dezelfde geest werkt een comité onder directie van de dames Daniel Lesueur, Henry Lavedan, Maurice Donnay en Gabriel Astruc, doch speciaal ten bate van advocaten, kunstenaars, letterkundigen en journalisten.

L'Oeuvre des Soupes scolaires houdt zich bezig met soepuitdeling en met de zorg voor de kleine kinderen; een werk dat ook nog door verschillende andere verenigingen wordt beoefend. Tenslotte zorgt l'Oeuvre du Grand Vestiaire Parisien uitsluitend voor de kleding der

behoeftige uitgewekenen; 1200 personen, waarvan een derde gedeelte Belgen, ontvangen daar dagelijks een stel kleren.

De Franse regering heeft een bijzonder hulpcomité gesticht, dat onder bestuur staat van senator, oud-minister Pichon, en waar de toevloeiende giften verzameld en over de verschillende verenigingen verdeeld worden. Eveneens van staatswege werkt het Bureau de placement des Belges, dat niet alleen ten doel heeft de uitgewekenen aan werk te helpen, maar hen ook voortdurend in het oog te houden.

Zo blijkt dus, dat in Frankrijk de talrijke Belgen een gastvrij onthaal vinden en men er op bedacht is, hun zoveel doenlijk hulp te verleden.

Met opzet roerde ik in het bovenstaande de toestand der Belgische vluchtelingen in Nederland niet aan, daar onze lezers volkomen op de hoogte kunnen zijn van wat bij ons ten bate van de Belgen gedaan wordt. Toch wil ik hier, aan het slot van dit overzicht, in het kort weergeven wat de Belgische leider Paul Hijmans voor indrukken kreeg, toen hij onlangs met staatsminister Cooreman een reis naar ons land deed om zich omtrent zijn landgenoten in Nederland te vergewissen.

Holland heeft, zegt de heer Hijmans, in enkele dagen 600.000 vluchtelingen en 30.000 gevangenen zien toestromen en zag zich plotseling voor het vraagstuk gesteld deze massa, die meer dan een tiende van zijn inwonersaantal vertegenwoordigt, onder dak te brengen, te voeden en te kleden. Het land heeft, het kan niet genoeg herhaald worden, noch kan men zijn prachtige houding voldoende bewonderen, zonder aarzelen al deze ongelukkigen met grote menslievendheid ontvangen. De heren Hijmans en Cooreman hebben ministers Cort van der Linden, Treub en Loudon bezocht, en, zegt de heer Hijmans, zij allen hebben ons hun grote sympathie

en hun diep medelijden voor de zo zwaar bezochte Belgische bevolking uitgedrukt; en wat meer is, op het ogenblik dat wij aankwamen had de regering juist een aanbod van Engeland, dat 50.000 pond wilde bijdragen in de onderhoudskosten der Belgische uitgewekenen, afgeslagen en zelf verscheidene miljoenen tot dat doel beschikbaar gesteld.

Ook voor de hulp door verenigingen en particulieren gebracht is de heer Hijmans vol lof, en bracht hulde aan het Comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers en andere ondernemingen van die aard. Hij is getroffen door de nauwlettende zorg en de talloze kleine voorkomendheden, welke onze landgenoten voor de Belgische slachtoffers hebben. Overal, bij al mijn bezoeken, zegt hij, hebben wij de weldadige indruk kunnen vaststellen, die de eenvoudige en zo oprecht menslievende ontvangst op onze landgenoten gemaakt heeft, door hun houding, die bewijst, dat zij zich waarlijk op hun gemak voelen en vol hoop zijn.

Wanneer men de Nederlandse vrouwen bedankt voor hetgeen zij voor de Belgen doen, antwoorden zij eenvoudigweg, dat zij het prettig vinden een aangename plicht te kunnen vervullen. Wat de heer Hijmans getroffen heeft zijn de prachtige maatregelen in kleinere steden als Bergen-op-Zoom en Vlissingen genomen, waar de toevloed van vluchtelingen toch nog veel meer last meebracht dan in grotere plaatsen als Amsterdam en Rotterdam. Maar ook daar werd, al viel er in het begin wel te klagen, tenslotte het verblijf voor de duizenden zo aangenaam mogelijk gemaakt. Wellicht zou hier een doeltreffend verplaatsen van uitgewekenen naar Engeland of Frankrijk wat opluchting kunnen brengen.

Een groot vraagstuk, merkt de heer Hijmans nog op, is dat van de werkverschaffing. Nederland zelf lijdt op het ogenblik zwaar onder werkloosheid en de Belgen mogen hier geen concurrentie

verwekken, maar voor onze werklieden is lediggang ook een groot gevaar. Op dit punt zal het nog zaak blijven alle aandacht gespannen te houden.

Na hun bezoek aan Nederland, gingen de heren Cooreman en Hijmans naar Engeland, waar hun mededelingen over de toestand bij ons de volle belangstelling der Engelsen hadden; dezen besloten verder in nauwe samenwerking met ons land te handelen en zonden daartoe afgevaardigden, waaronder de heer Richard Cross, naar ons land. Van deze samenwerking wordt de beste uitslag verwacht.

De heer Cooreman bezocht de kampen der geïnterneerden in gezelschap van de heer Rollin-Jacquemyns en bracht daarover een verslag uit aan de Belgische regering.

Overal, besluit de heer Hijmans, hebben wij in Nederland de warmste sympathie voor de Belgen gevonden en dit stemt ons niet alleen tot grote dankbaarheid, maar tevens tot grote vreugde, daar dit volk ons een edel voorbeeld van grootse samenwerking heeft gegeven.

Dit was het wat ik u uit Belgisch-Frankrijk te berichten had. Ge ziet, het is een klein, maar merkwaardig stukje land, waar veel gearbeid wordt voor een ongetwijfeld gelukkige toekomst.

Het vluchtelingenkamp te Nunspeet.

Naar wij vernemen, heeft de minister van binnenlandse zaken gisteren aan de regeringscommissaris van het kamp te Nunspeet, dr. Hendrik Muller, medegedeeld, dat de aldaar gevestigde vluchtelingen, die tot dusver het kamp niet mochten verlaten, zich thans vrijelijk mogen bewegen.

Sedert enkele dagen heeft op het politiebureau te Vlissingen een commissie van Engelse heren zitting, wiens doel het is Belgische vluchtelingen per extraboot naar Engeland over te brengen. Na inschrijving en keuring vertrokken zaterdag reeds 225 mannen, vrouwen en kinderen op die wijze naar Folkestone. De bedoeling is hiermee enige tijd door te gaan. Het aantal te Vlissingen vertoevende vluchtelingen vermindert echter daarmee niet, omdat er thans van alle kanten Belgische uitgewekenen komen, met het doel naar Engeland over te steken. Deze mensen komen zonder vooraf inlichtingen te hebben gevraagd en moeten dan worden teleurgesteld, daar zij vooreerst niet kunnen vertrekken. Het is zeer moeilijk, deze personen een goed onderdak te geven, vooral in verband met het voorkomen van tyfusgevallen, waardoor zij niet in de grote loods op het haventerrein kunnen worden gebracht, maar men verplicht is geweest de loodsen op het terrein van de Staatsspoor, vroeger reeds gebruikt voor tijdelijk verblijf van geïnterneerden, voor hen in gereedheid te brengen. Door deze nieuwe toevloed van Belgen is de stationsdienst door dames, die reeds was opgeheven, weer ingesteld.

Volgens heden verstrekte opgave bedraagt het aantal behoeftige Belgische uitgewekenen te Vlissingen nog 5.363. Hieronder zijn niet begrepen vele honderden, die in hotels, in pensions en op de Antwerpse St. Annekeboten vertoeven en in eigen onderhoud voorzien. Het gehele aantal vluchtelingen bedraagt ongeveer 7000.

Belgische vluchtelingen in Brabant.

Het aantal van de te Breda vertoevende armlastige Belgische vluchtelingen is in de laatste tijd gestaag aangegroeid, zodat thans ongeveer 700 personen ten laste van het Bredase vluchtelingencomité vertoeven. Hun voeding, die tot voor korte tijd door bemiddeling van het Leger des Heils geschiedde, is thans door

het comité in eigen beheer genomen; de vluchtelingen zelf zorgen om beurten voor de bereiding van het voedsel.

Onder de uitgewekenen bevinden zich evenwel ook een aantal families, die zich voor de oorlog in zekere welstand konden verheugen, doch thans geen voldoende middelen van bestaan hebben, doordat hun eigendommen verwoest of leeggeplunderd zijn. Daar voor hen het samenleven met een grote menigte vrij onbeschaafde mensen uitermate hard zou zijn, heeft men hen gedeeltelijk bij de burgerij, gedeeltelijk in eigen gehuurde kleine huisjes onderdak verschaft. Al naar behoefte, ontvangen sommigen bovendien nog een kleine ondersteuning in geld.

Tot dusverre gaf de gezondheidstoestand der vluchtelingen geen reden tot bezorgdheid.

Alleen onder de kinderen zijn enige gevallen van mazelen voorgekomen: de patiëntjes zijn onmiddellijk naar het gasthuis vervoerd en de verblijfplaatsen werden ontsmet.

Wat het onderwijs aan de kinderen betreft, hiervoor bleken de te Breda bestaande inrichtingen voldoende.

Vluchtelingen

9 december 1914

Gistermorgen zouden alle Belgische vluchtelingen te Culemborg verblijf houdende naar het kamp te Nunspeet vertrekken, doch toen de trein aankwam, om hen te vervoeren, bleken slechts zes vluchtelingen bereid mee te gaan. Alle anderen – ruim honderd – gaven te kennen liever naar België terug te keren.

De Belgische minister van oorlog de Broqueville is in Londen aangekomen, waar hij zich op de hoogte komt stellen van de

maatregelen, genomen voor het onderbrengen van de Belgische vluchtelingen en van de omstandigheden waaronder zij in Engeland verkeren.

Verwisseling van Belgisch geld.

De gelegenheid die bestaat om bij de Nederlandse Bank, de Bijbank en verschillende agentschappen Belgische geld te verwisselen aan uitgewekenen van de Belgische nationaliteit, wordt beperkt.

Gedurende deze week zal de verwisseling nog plaats vinden op heden en vrijdag, maar in het vervolg wordt alleen verwisseld op dinsdag en vrijdag.

Een Italiaan in Nederland.

Onder de titel "Reis door Holland. De grote gastvrijheid van een klein land", heeft de heer Alexander Sacco in het Giornale van Turijn van de 15e november jl. een artikel gepubliceerd, dat geheel als tegenhanger is te beschouwen van de ongunstige, reeds door Italië's gezant in Nederland tegengesproken beoordeling van de behandeling der Belgische vluchtelingen, die in een brief van de Italiaanse dagbladschrijver Gino Calza Bedolo in het Gironale d'Italia heeft gestaan.

Aan het artikel van de heer Sacco is het volgende ontleend:

De schrijver heeft zich persoonlijk op de hoogte willen stellen van de wijze, waarop Holland gehoor had gegeven aan de bede om hulp, die door de Belgische bevolking tot haar gericht werd. Hij vertelt, dat hij met niet veel mensen gepraat, maar veel met eigen ogen gezien heeft; bepaalde feiten, directe indrukken en nieuwe oordeelvellingen nopen hem thans de lezing te wijzigen, die zijn collega Gino Calza Bedolo in het Giornale d'Italia gaf van enige episoden uit de geschiedenis van deze grote volksverhuizing.

Hij bezocht Maastricht, Amsterdam en Den Haag, daarbij gewagende van de grote hoffelijkheid van Italië's consul te Amsterdam, de heer A. B. Henny en van zijn secretaris, dr. Aphel Nicola.

Van de talrijke groepen Belgen, die naar Holland zijn gevlucht, lopende door de drukke straten van Amsterdam, kreeg de briefschrijver de indruk, dat ze weer wat bekomen zijn en niet meer de bleekheid en het uiterlijk hebben van mensen, versuft van angst en van de ellende, die de gevolgen waren van de paniek uit de tijd toen de Duitse troepen in Antwerpen kwamen. Deze ongelukkigen zonder land, die moreel en materieel neergedrukt zijn, voelen zich thans herleven, omringd als zij zijn door de ganse bevolking, die levendig deelneemt in hun ongeluk. Er waren er (op het ogenblik dat de heer Sacco hier vertoefde) ongeveer 700.000. En voor wie Holland niet kent, is het goed te weten, dat juist op dit moment er een economische crisis heerst, die oorzaak is van werkloosheid, die alle handel verlamt en het havenbedrijf tot volkomen stilstand heeft gebracht.

Niettegenstaande dat, heeft de Nederlandse regering zonder aarzeling zich belast met het onderhoud van deze stroom mensen, hun huisvesting en voedsel verschaft en op zulk een wijze, dat het een onuitwisbare herinnering moet achterlaten aan een gastvrijheid, die alleen gegeven is met het doel het goede te doen, omdat het goed is.

Naast de regering, die voortgaat met te doen wat menselijkerwijze mogelijk is ten bate van de vluchtelingen, heeft het gehele Nederlandse volk, van de rijkste tot de armste, deelgenomen aan het verlenen van hulp, wedijverend in edelmoedigheid in een opwelling van grote en werkelijk ontroerende mensenliefde. Ontelbare comités hebben zich onmiddellijk gevormd om de

ondersteuning te regelen. Talrijke fabrieken en lokalen werden aangeboden om hen gastvrijheid te verlenen. Alles wat ze nodig hadden, werd hen verstrekt; geld, levensmiddelen, kledingstukken, beddengoed kwamen en komen nog in grote hoeveelheid tot de behoeftigen.

Ik kan bevestigen, zonder dat ik vrees behoef te koesteren, dat men mij zal tegenspreken, dat elk Nederlands dorp het zich tot een eer heeft gerekend, om het allerbeste wat het bezat en bedenken kon aan te bieden. Op mijn tochten merkte ik op, dat het getal vluchtelingen soms groter was dan de bevolking zelf, en toch werd in ieders behoeften voorzien op een bewonderenswaardige manier, met de angstvallige nauwgezetheid die dit land kenmerkt, dat op ongemerkte wijze alles doet wat het kan en wil. Het leger zelf werkte op voorbeeldige wijze mee tot het bouwen van barakken en alles wat nodig was om de vluchtelingen te helpen.

Hier en daar stonden de soldaten zelfs hun legerplaatsen af. En ik mag niet vergeten, en moet zelfs met bijzondere voldoening vermelden, dat aan de talrijke Italianen, die uit Antwerpen zijn gevlucht, een dergelijke behandeling is te beurt gevallen gedurende de enkele dagen, dat zij in Holland gebleven zijn.

Verder roemt de correspondent de goede zorg van het Italiaans gezantschap, op zo voortreffelijke wijze vertegenwoordigd door de Hertog van Calvello en de consulaten, en vervolgt dan:

“Daar het niet de eerste keer was, dat ik mij in Holland bevond, kan ik zeggen, dat ik het karakter van dit volk ken, en voel ik mij bijna verplicht te bevestigen, dat bij deze gelegenheid het gehele Nederlandse volk een edelmoedigheid aan de dag heeft gelegd, die ieder treffen moest, die er getuige van was.

“Het sprak vanzelf, dat onder een dergelijke menigte zich ook niet aanbevelenswaardige elementen bevonden, die door de politie moesten worden bewaakt, maar ook jegens hen toonde de bevolking zich menslievend en geduldig. En dit feit alleen, verklaart mij enigszins de brief van de heer Calza Bedolo.

“Het is niet onmogelijk, dat enkele van die elementen, jegens welke de autoriteiten bijzondere maatregelen hebben moeten nemen, openbaar hebben gemaakt, dat ze ontevreden waren over de behandeling die zij in Holland ondervonden.

“Ik herhaal het, dit is de enige reden, die mij kan verklaren, hoe mijn collega Calza Bedolo, wiens nauwkeurigheid in onderzoek en grote opmerkingsgave in Italië bekend zijn, zich tot deze dwaling heeft laten brengen, zeker tegen zijn wil.”

Betreffende de zorgen van de koningin, bevat de brief ondermeer de volgende zinsnede:

“Alles en allen overtreft de edelmoedigheid van hare majesteit koningin Wilhelmina, die de eerste was om een zeer grote hoeveelheid levensmiddelen en kledingstukken te zenden, terwijl ze zich persoonlijk op de hoogte stelde en op werkelijk buitengewone wijze zich het lot van de verlatenen aantrok.

“Kortom, ik acht het rechtvaardig om op de meest formele en onbetwistbare wijze te bevestigen, dat provinciale besturen, burgemeesters en alle militaire autoriteiten, allen zonder uitzondering wedijverden in het verlenen van hulp met een bewonderenswaardige opwelling van menslievendheid, die hun land werkelijk eer aandoet.”

Naar aanleiding van het tweede deel van zijn reis naar Holland, om alle kampen te bezoeken van de Belgische, Engelse en Duitse soldaten, die hier geïnterneerd zijn, schrijft de heer Sacco, dat in

Nederland de neutraliteit is opgevat in de meest strenge betekenis van het woord, juist zoals in Italië.

Door de grote hoffelijkheid van kapitein De Quay, adjudant van de minister van oorlog, verkreeg hij een toegangsbewijs voor de kampen, die hij met levendige belangstelling bezocht.

Van de in Amersfoort geïnterneerde officieren van de Belgische jagers vernam hij, met andere aandoenlijke details, hoe ze ontvangen waren en behandeld werden in de kleine plaats Amersfoort. Een groot aantal buitenhuizen en huisjes is hun tot woning aangewezen en ze genieten er van hun volle vrijheid, want ze mogen zich tot op 10 km van de stad verwijderen.

De soldaten bevinden zich daarentegen in zeer grote kampen, onderdak gebracht in Hollandse tenten en in de kazernes in de omtrek. Onnodig te zeggen dat zij alles krijgen wat ze nodig hebben. Na het kamp bij Amersfoort, bezocht de Italiaan die van Harderwijk, Kampen, Assen en Gaasterland. En na het een en het ander omtrent de in andere plaatsen gevestigde kampen, ook het Engelse, te hebben medegedeeld, besluit de Italiaanse reiziger zijn brief aldus:

“Met een gevoel van weemoed verlaat ik het land, dat in zulk een tragisch en smartelijk ogenblik een zo groot bewijs heeft weten te geven van zijn gastvrijheid en zijn altruïsme. Alleen dat volk is hiertoe in staat, dat zich van zijn waarde bewust is en trots is op zijn uitnemende werkkracht.”

Volgens Het Volk wordt er vanwege de leider van het vluchtelingenkamp te Nunspeet, dr. Hendrik Muller, censuur op de brieven uitgeoefend, die van de in het kamp aanwezige vluchtelingen uitgaan.

Vluchtelingenkamp te Nunspeet.

Naar wij vernemen, nadert de bouw van het vluchtelingenkamp te Nunspeet langzamerhand zijn voltooiing. Met koortsachtige haast heeft men aan die bouw gewerkt, omdat de legerplaats te Oldebroek, waar het kamp tot dusver gevestigd was, binnenkort ontruimd moest worden, en omdat de minister van binnenlandse zaken van alle kanten aanvragen bereiken van burgemeesters, comités en particulieren, die om verschillende redenen de vluchtelingen niet langer kunnen houden en wensten, dat zij in een regeringskamp zouden ondergebracht worden. De regeringscommissaris van het vluchtoord te Nunspeet, dr. Hendrik Muller, heeft met zijn staf dag en nacht gewerkt. Verder heeft de minister nog verschillende verbeteringen gelast, teneinde geleidelijk tot de best verkrijgbare toestand in het vluchtoord te geraken. Zo heeft hij in de eerste plaats ervoor gezorgd, dat de vluchtelingen zich, behalve de in het belang van de orde noodzakelijke maatregelen, ook buiten het kamp mogen begeven, omdat, hoewel het kamp meer dan een uur gaans in de omtrek is en een kleine gemeente als Nunspeet uit de aard der zaak allicht bezwaar zal ondervinden van het vrij rondlopen van al de vluchtelingen, waaronder zich ook minder gewenste elementen bevinden, het toch onmogelijk gaat om deze mensen van hun vrijheid te beroven.

Voorts heeft de minister gelast, dat de ontvangst van groepen vluchtelingen, welke te Nunspeet aankomen, niet langer zal plaats hebben met militair vertoon, maar zo eenvoudig mogelijk zal geschieden.

Vervolgens heeft de minister verschillende verbeteringen gelast in de zit- en slaapzalen en doet de minister ook moeite, aan het vrouwelijk element in het toezicht over het vluchtelingenkamp plaats te verlenen.

Eindelijk wil de minister een proef nemen met de inrichting van enkele wijken van het kamp voor mensen uit een iets betere stand, die daar dan zekere voorrechten zouden kunnen genieten, wellicht tegen een kleine vergoeding.

In het algemeen heeft de minister het ernstige streven, er zoveel mogelijk een Belgisch dorp van te maken, waar de Belgische vluchtelingen als gasten van de Nederlandse regering worden behandeld, en elke gedachte aan een interneringskamp weg te nemen.

Londen, 8 december. In de Daily News geeft het parlementslid Gilbert Parker verslag van wat hij gezien heeft van de toestand der Belgische vluchtelingen in Nederland. Ofschoon de schrijver geen woord van afkeuring uit, integendeel de nadruk legt op de moeilijkheden van het vraagstuk, zal de beschrijving een pijnlijke indruk op de lezer maken, vooral met betrekking tot de toestand te Rotterdam. Daar zijn, zegt hij, honderden mannen, vrouwen en kinderen in lichters op de Maas samengepakt. Het gewagen van vinnige koude, vochtigheid en kelderlucht moet een slechte indruk wekken.

10 december 1914

Blijkens een bij het Belgische consulaat te Breda ontvangen mededeling, is vanwege de Belgische regering te St. Adresse een arbeidsbeurs opgericht, die zich tot doel stelt, de uitgeweken, niet dienstplichtige Belgen aan werk te helpen.

In verschillende Engelse fabrieken, zomede in de Franse metaalnijverheid en het boerenbedrijf schijnt gebrek aan werkkrachten te zijn en de bovenvermelde arbeidsbeurs wil de aandacht der thans werkloze Belgen vestigen op de gelegenheid, in Frankrijk en Engeland in hun levensonderhoud te voorzien.

Naar Belgische matrozen is ook veel vraag.

Te Vlissingen breidt de tyfus zich nog steeds uit onder de vluchtelingen, zij het ook langzaam. De besmettingsbron schijnt te zoeken in de oude loods op de haventerreinen en in het Belgische schip Charles. De in de stad voorkomende gevallen zijn alle van die plaatsen afkomstig. Op verzoek van de plaatselijke geneeskundigen is door tussenkomst van de inspecteur van de volksgezondheid, dr. Oosterbaan, van regeringswege een geneesheer, dr. Van Eijk, uit Den Haag aangesteld, om met de hem toegevoegde officier van gezondheid van land en zeemacht de nodige maatregelen te nemen ter bestrijding van de ziekte. De armlastige vluchtelingen worden nu ondergebracht in twee nieuwe grote loodsen en de verdachten onder hen worden in observatie gehouden in een andere loods. De lijders zijn gehuisvest in een barak, de gewone zieken onder de Belgen kunnen worden opgenomen in een nieuwe door het rijk gezonden ziekenbarak.

Onder de Vlissingse ingezetenen komt tot heden nog geen enkel geval voor.

Onder de vluchtelingen, die naar Hontenisse zijn gezonden, zijn ook 10 gevallen van tyfus vastgesteld.

Rotterdam – Belgische uitgewekenen.

Het getal Belgische vluchtelingen, dat zich in onze gemeente ophoudt, is nog altijd zeer groot. Een groot deel ervan is of kosteloos, of tegen betaling bij particulieren gelogeerd. Voor de kosten van logies zorgt gedeeltelijk ook het Belgisch steuncomité. De armlastige uitgewekenen zijn gehuisvest in enkele gebouwen, zoals in een loods van de Rotterdamse Lloyd, waar er op dit ogenblik voor rekening van deze stoomvaartmaatschappij nog 159 ingekwartierd zijn. Het gebouw der Sint-Vincentiusvereniging, dat

er nog 100 herbergt, terwijl er in een loods van de firma Mees & Moens zich nog 20 bevinden. De lokaliteiten van de Rotterdamse Eierveiling, die ook tot huisvesting van onbemiddelde uitgewekenen hebben gediend, zijn thans geheel ontruimd.

Bovendien zijn er thans nog ongeveer 400 in de grote lichter van de Steenkolenhandelsvereniging, die voor dit doel tijdelijk in de Waalhaven ligt. De vluchtelingen brengen alleen de nacht in dit ruime vaartuig door, waar voor doelmatige en ruime slaapgelegenheid gezorgd was. Overdag zijn ze vrij in hun bewegingen en gebruiken de maaltijden in oude wafel- en poffertjeskramen, in een grote tent, die voor dagverblijf van de uitgewekenen is ingericht.

Toen het zich voor enige weken liet aanzien, dat ook door de verscherpte maatregelen van de Duitse autoriteiten in België, het verblijf van de armlastige vluchtelingen, ook hier ter stede, van langere duur zou worden dan aanvankelijk werd vermoed, zijn er maatregelen beraamd, om in deze tijdelijke huisvesting van de behoeftige uitgewekenen verandering te brengen. Zo heeft de regering overwogen, om te Hoek van Holland een barakkenkamp te vestigen, waar de overgebleven vluchtelingen van hier, Den Haag en omstreken zouden worden ondergebracht, doch van deze plannen is tenslotte afgezien.

Ons gemeentebestuur heeft nu, enige dagen geleden, de beschikking weten te verkrijgen over het Uraniumhotel, waar nu alle armlastige uitgewekenen, ook zij, die niet langer bij particulieren kunnen worden gehuisvest, zullen worden opgenomen. Reeds gisteren in de namiddag zijn in genoemd hotel een twintigtal vluchtelingen ingekwartierd en heden in de loop van de middag zouden ook de 400 uitgewekenen, die zich in de lichter in de Maashaven bevinden, daarheen worden overgebracht.

Parker over de Belgische vluchtelingen.

Het rapport van het Engelse parlementslid Gilbert Parker over de Belgische vluchtelingen is niet alleen aan de Daily News gezonden, maar aan de Engelse pers in het algemeen. Hij deed zijn onderzoek in opdracht van de Amerikaanse Commissie van Bijstand voor België.

Hij zegt in de aanhef van ons land: “een klein land, dat zelf, hoewel het onzijdig is, de pijnlijke druk en de schrikbarende kosten van de oorlog voelt. Nederland heeft,” vervolgt Parker, “dapper gedaan wat mogelijk is, maar de berging (van de Belgische vluchtelingen) is meer dan het alleen kan volbrengen. Wij in Engeland moeten reddingslijnen uitwerpen, wij moeten de vluchtelingen uitnodigen en uitkiezen en vervoeren, niet alleen ze ontvangen. Wij moeten op grote schaal de verscheping van vluchtelingen naar ons land inrichten. Het is duidelijk onze plicht.

De Britse reporter Parker heeft het over Rotterdam. “In een lichter op de Maas, zonder vensters, zonder deuren, met alleen een open luik, waar een ladder in neergaat, brengen ettelijke honderden vluchtelingen de nacht en het grootste deel van de dag door, in het ijzeren ruim, dat altijd met vocht is bedekt en lekt als het regent, waar de vloer nooit droog is en de lucht kwalijk is als die van een hol, waarin nooit het daglicht doordringt. Hier hokken mannen, vrouwen en kinderen opeen in een dooreen gewarde gemeenschap van ellende, nog oneindig meer pathetisch en hartbrekend gemaakt, omdat niemand klaagt.”

Niemand klaagt? Misschien niet tegenover de Engelsman en zij die hem vergezelden, maar wij weten, dat er wel geklaagd wordt. Zo een ontwikkelde Belg, die daar zit, en die, het andere nog daargelaten, er over klaagde, dat hij nooit van het schip af mocht, niet eens een wandeling aan wal mocht doen.

Parker gaat voort:

“Te Roosendaal, te Maastricht, te Scheveningen, Eijsden en Vlissingen, op verscheidene andere plaatsen, vindt men in de een of andere vorm die ongelukkige toestand herhaald, ofschoon het nergens zo erg is als op de Maas te Rotterdam. IJzeren lichters zonder vuur zijn geen geschikt verblijf voor vee, en dit zijn menselijke wezens van hoge beschaving. Nederland heeft honderdduizenden geherbergd, maar het kan niet in een ogenblik behoorlijke huisvesting verschaffen, veel minder nog het eenvoudigste gerief, en het kan het probleem niet alleen oplossen. Wij moeten het op ruime schaal van de last ontheffen. Wij moeten wegens de menslievendheid en omwille van de eer geen duizenden, maar tienduizenden Belgen naar Engeland overbrengen”.

Parker beschrijft dan, wat Bergen op Zoom heeft doorgemaakt. Hoe de stad zelf geen brood heeft gehad, omdat zij alles aan de hongerlijdende Belgen gaf. “Langzamerhand kwam er iets als orde uit de chaos, en toen de regering in staat was vluchtelingenkampen in te richten, werd het ergste getemperd. Nu wonen er in tenten, in wagens, op een geschikt gelegen stuk land te Bergen-op-Zoom ongeveer 4000 mensen, net zo goed als Kaffers in de Karoo of Australische inboorlingen in een kamp in het binnenland” (behalve de kou, zouden wij menen). “De tenten zitten propvol mensen en het leven is tot zijn blote elementen teruggebracht. Stro, planken, een paar dekens, de bundels van de banneling, borden voor het eten, dat maakt iedere huishouding uit.”

Parker was daar op 2 dezer, dezelfde dag ook in het kamp te Vlissingen. Hij kan niet uit zijn geheugen zetten wat hij toen zag. Hij zag daar ook Engelse ambtenaren bezig maatregelen te nemen voor het overbrengen van vluchtelingen naar Engeland.

Het was avond toen hij de loodsen en lichters bezocht, waarin de vluchtelingen waren ondergebracht. Hij liep in een loods, waar op stro mensen uitgestrekt lagen, de voeten stekend uit de luttele bedekking die ze hadden. Er was geen verwarming. In een ander gedeelte van het grote gebouw had men het beter, daar was een vuurtje. Daarbij zat een vrouw op de kant van iets als een trog, waarin op stro haar acht kinderen lagen, de oudste een jonge man van 21, de jongste een kind van 2 ½ jaar. Hier en daar was er nog een vuurtje. Het brood dat ze kregen was goed, en dan waren er aardappelen en rijst.

Tenslotte doet Parker nogmaals een beroep op de Engelse regering om die rampzalige Belgen naar Engeland over te brengen, en vraagt hij, “zal niet elke man en elke vrouw hier” (in Engeland), “hen, wanneer ze zijn overgekomen, goed behandelen alsof ze hun eigen mensen waren?”

Onze Londense correspondent mocht gisteren wel seinen, dat de lezing van het rapport van Gilbert Parker voor een Nederlander zeer pijnlijk is, en voegen wij er bij , voor een Rotterdammer niet het minst.

Elders in dit blad kan men echter zien, dat de toestand nu veranderd is.

Onder de Belgische vluchtelingen te Vlissingen komen er voor, die niet goed het mijn van het dijn kunnen onderscheiden, tenminste de politie heeft aangifte gekregen van diefstal door de Belgen van verschillende hoeveelheden brandstof.

Een andere hoogst afkeurenswaardige handeling is het verkopen door de Belgen van het brood, dat hun als voedsel wordt verstrekt. Bij verschillende personen wordt dit voor beestenvoer verkocht en bij een melkhandelaar heeft de politie een handkar vol broden

aangetroffen, welk brood de handelaar van Belgen had gekocht. Getracht zal worden aan een en ander paal en perk te stellen.

11 december 1914

Bepalingen betreffende passen voor het verkeer naar België.

De Duitse legatie te ’s Gravenhage deelt het volgende mee:

Voor het betreden van Belgisch grondgebied van Nederland uit, hebben Duitsers, onderdanen van met Duitsland verbonden staten en neutrale buitenlanders een reispas nodig, benevens een verklaring aangaande het doel, de plaats van bestemming en de duur van de reis. Belgen moeten voorzien zijn van een dergelijke verklaring en van een legitimatie aangaande hun persoon. De reispas wordt aan de reiziger afgegeven door het Duitse consulaat in de Nederlanden, in welk ressort de reiziger gevestigd is.

De legitimaties (voor Belgen) worden afgegeven door het Duitse consulaat in Nederland, in welk ressort de Belg verblijf houdt.

De minister van binnenlandse zaken maakt bekend, dat onder de gemeente Ede een vluchtoord voor de huisvesting van Belgische vluchtelingen in gereedheid wordt gebracht, en dat het bestuur van dat vluchtoord vanaf de 7^{e} dezer ter plaatse aanwezig is.

Op verzoek van de Belgische regering heeft de Engelse besloten, dat alle Belgische vluchtelingen in Engeland ingeschreven moeten worden.

De vluchtelingen, die verblijf hielden, althans ’s nachts, in de lichter van de Steenkolenhandelsvereniging, zijn gisteren namiddag allen naar het Uraniumhotel overgebracht. In het geheel verblijven daar thans 528 uitgewekenen, waaronder ongeveer 60 kinderen beneden 12 jaar. Bovendien bevinden zich op het ogenblik in dit hotel 98 gewonde geïnterneerden, die herstellende zijn.

Het hotel kan, zo nodig, 2000 vluchtelingen herbergen. Enige lokaliteiten, die het Rode Kruis voor eventuele gebeurlijkheden had ingericht, zijn ontruimd en worden nu voor eetzalen gebruikt. De vrouwen en kinderen slapen in de rechtervleugel van het hotel, de mannen in de linker. Over deze maatregel zijn de vluchtelingen niet erg tevreden. Ze mogen zich overigens vrij bewegen, het hotel verlaten wanneer ze willen, als ze maar zorgen ’s avonds voor tienen binnen te zijn.

’s Morgens krijgen ze voor ontbijt koffie, de kinderen melk, en boter, enkele dagen in de week krijgen ze er een stukje kaas bij.

Het middagmaal bestaat uit groenten en aardappelen of hutspot en elke dag vlees. Tweemaal in de week wordt er erwtensoep gegeten.

’s Avonds krijgen ze weer brood, boter en thee of pap.

De vluchtelingen zijn met de verhuizing wel ingenomen: vooral de centrale verwarming in het hotel is hen bijzonder welkom.

De uitgewekenen, voor wie het Belgische comité langzamerhand wegens gebrek aan geldmiddelen niet langer kon zorgen en ook de vluchtelingen, die eerst bij particulieren hebben gelogeerd, zullen in het Uraniumhotel worden opgenomen.

12 december 1914

De vluchtelingen in Brabant en Zeeland.

Vlissingen, Vrijdag.

De minister van binnenlandse zaken heeft zich op het einde der vorige maand gewend tot het bestuur van de Nederlandse journalistenkring, met de mededeling, dat de regering er prijs op zou stellen, wanneer de pers zich door eigen aanschouwing een onafhankelijk oordeel wilde vormen omtrent de toestand van de

Belgische vluchtelingen in de provincies Noord-Brabant en Zeeland. Als gevolg van dit overleg werden vertegenwoordigers van twaalf dagbladen van verschillende richting uitgenodigd tot een vierdaagse tocht, waarvoor de regeringscommissaris jhr. Ruys de Beerenbrouck, te Roosendaal, het programma uitwerkte. De regering zou zorgen voor automobielen, voor zover die nodig waren, en voorts voor gelegenheid tot logies. Het zou dus een volkomen vrij onderzoek zijn; wat de beweging betreft, alleen vergemakkelijkt vanwege de regering. En het is misschien wel goed er bij te zeggen, dat de kosten komen voor rekening van de deelnemers, om ieder begrip van een mogelijke beperking van de vrije meningsuiting door zekere verplichtingen te voorkomen.

Thans, nu wij staan aan het begin van de derde dag, dient er bij erkend te worden, dat dan ook alles is voorkomen, om ook maar enige invloed te oefenen op ons oordeel. Op waarlijk liberale wijze heeft men ons overal vrij laten rondgaan, zonder enig officieel geleide. En zij, die ons ter plaatse welwillend de weg wezen, die wij wensten te gaan, en die zich beschikbaar stelden om op al onze vragen te antwoorden, hebben ons zonder aarzelen vooral ook gewezen op de misstanden, en ons niets onthouden van wat er in de toestanden dringend om verbetering vraagt, wat vaak nog droevig slecht en voor de arme vluchtelingen waarlijk onhoudbaar is.

Zo is dan onze gemeenschappelijke excursie verleden woensdag in de morgen op het raadhuis van Roosendaal ingeleid door een bespreking met jhr. Ruys de Beerenbrouck. Deze wees ons daarbij op de eigenaardige moeilijkheden, ontstaan door een zekere strijd van belangen tussen de militaire en de burgerautoriteit. De eerste achtte het niet overeenkomstig de eisen van onze weerkracht, ter handhaving van de neutraliteit, dat zovele tienduizenden

vluchtelingen zich voor lange tijd bleven ophouden aan onze grenzen, en wilde hen dus of terugsturen naar België, of over de rivieren heen leiden naar de vier noordelijke provincies. De burgeroverheid had zich tot taak gesteld, om voor de vluchtelingen te zorgen, en dezen bleken om allerlei redenen niet tot vertrekken bereid. De ontelbare veelheid der drommen, die als zovele vloedgolven vooral het zuidelijk deel van ons land hebben overstroomd, sedert de zekerheid, dat Antwerpen zou worden gebombardeerd, had de regering, wat wij allen uit eigen ervaring wisten, verrast en overrompeld. En wij voeger er aan toe, dat het alleen aan de waarlijk ontroerend spontane uiting van gastvrijheid van het gehele Nederlandse volk te danken is, dat, bij het onnoemelijke leed, de gevolgen van honger en ontbering onder de refugiés in de eerste weken niet tot een debacle hebben geleid, waarvan de gruwzaamheid onuitwisbaar zou zijn geweest uit de geschiedenis van deze wrede oorlog. De burgers van steden en dorpen hebben hun huizen, hun grote gebouwen met een eenvoudig gebaar van innige deernis wijd open gezet voor de verdrevenen, zij hebben hen gevoed, gekleed en als eigen verwanten behandeld, zonder enige verder overweging.

Maar dit alles is nu reeds twee maanden geleden. En het is niet te verwonderen, dat de zelfverzaking, dat de prachtige opofferingen, dat de stromen geld en de liefderijke zorgen niet bestand zijn tegen de lange, de nog onafzienbaar lange duur van de verbanning van de honderdduizenden Belgen uit hun eigen zo zwaar beproefde, arme land. Dergelijke uitingen van altruïsme zijn aangrijpend schoon in hun karakter van spontaneïteit. En al kan men nu hier en daar ook wel gewagen van een niet zeer sympathieke verslapping in toewijding, waar de omstandigheden nog best een voortzetting van de verzorging mogelijk maken, daar staat als regel tegenover, dat de praktijk van het leven, dat de eisen van zelfbehoud het nu

eenmaal onmogelijk maken voor de burgerij van zo menige kleinere stad, vooral van zo menig dorp, waarvan de bevolking in sommige gevallen verdubbeld, ja verdrie- en verviervoudigd is, voor al die gezinnen met een beperkte draagkracht, die vluchtelingen in de eigen familie hebben opgenomen, om deze toestand te bestendigen, de ganse winter nog, ja, wie weet voor hoe lang?

En waar dus het particulier initiatief in overwegende meerderheid aan het einde is gekomen van zijn middelen van gastvrijheid, daar komt aan de staat de volle zwaarte der morele verplichting, om te zorgen voor hen, die door granaten en vlammen, die door het oorlogsgeweld gedreven zijn naar de veiligheid binnen zijn grenzen.

De vraag zou kunnen worden gesteld, of de regering zich niet met wat groter voortvarendheid had kunnen voorbereiden op het overnemen van deze taak. Wij leven nu juist twee maanden na die rampzalige uittocht uit Antwerpen. En een indruk, die zich na twee dagen rondkijken in Roosendaal, Bergen op Zoom, Vlissingen en Zeeuws-Vlaanderen in ons gezet heeft, is deze: dat er thans nog heel wat in wording is, om aan het leed van waarlijk onmenselijke verblijven een einde te maken, dus dat dit leed op verscheidene plaatsen nog voortduurt, al wordt er dan ook gebouwd, al wordt er dan ook verhuisd en geconcentreerd, om die duizenden in betere omgeving te brengen. En er zal nog heel, heel veel van overheidswege moeten geschieden, voordat het in het algemeen draaglijk, laat staan bevredigend kan worden genoemd. Had de lange reeks van sombere, van ellendige dagen voor zovele armzalige gezinnen, voor de vrouwen vooral en de drommen van onnozele kinderen, niet ingekort kunnen worden? Had de regering niet eerder kunnen ingrijpen? En hapert het vooral niet aan organiserend talent?

Doch deze vragen stellende, erkennen wij de waarlijk reusachtige moeilijkheden, om in ons gemobiliseerde land, dat reeds zoveel van het overheidsbeleid eist, deze overweldigende noodstand harmonisch en met voorkoming van zoveel mogelijk hardheid, te regelen. Want niet alleen door het aantal mensen, doch vooral ook door de haast eindeloos verscheiden belangen en behoeften, die hier gelden, is het treffen van algemene, van uniforme maatregelen zo uiterst delicaat. Het vluchtelingenvraagstuk bestaat in de praktijk uit een reeks van puzzels, die wij op onze tocht de gelegenheid hadden telkens, en telkens weer, door gesprekken met plaatselijke besturen en met de uitgewekenen zelf te leren kennen in een waarlijk uiterst vermoeiende veelheid van verwarringen.

En dat de regering, onder conditie van de uiterste zuinigheid, reeds lang de nodige kredieten voor de verzorging van de noodlijdende vluchtelingen heeft toegestaan, moet worden erkend als een eerste maatregel van waarlijk zegenrijke gevolgen. Hierdoor is er en wordt er nergens in ons land onder de refugiés honger geleden. Wat voorzeker een feit is van belang. Maar wat er dan wel wordt geleden, dit hopen wij in een uitvoeriger overzicht van onze waarnemingen en ondervindingen aan te geven, overtuigd, dat het de bedoeling is geweest van de regering, om door het aangeven ook van de bezwaren in de pers, het spoedige opheffen daarvan zoveel mogelijk te bevorderen.

Nog een enkele opmerking in het algemeen. Aan staatszorg is nu eenmaal in onze samenleving onvermijdelijk het begrip ambtelijk, officieel, verbonden, dat de warmte van de persoonlijke toewijding, dat individualiseren uitsluit. Het maakt algemene maatregelen, beter gezegd scheren over één kam, noodzakelijk. En al wat generaliseert, past voor de enkeling vaak slecht of niet, geeft aanleiding tot hardheid, tot leed en ontevredenheid. Vooral

wanneer het betreft, zoals hier, de meest intieme, meest directe behoeften en levensomstandigheden van uit eigen omgeving verdreven vreemdelingen. Dat hierdoor per slot maar weinigen waarlijk bevredigd worden, is het noodlottig gevolg van een harde noodzakelijkheid. De staat, de regering, kan onmogelijk eenieder tijdig terugbrengen in een soortgelijke omgeving, in een sfeer, in de gewoonten, waaraan het leven thuis hem heeft gewend. En hier ligt als vanzelf de oorzaak voor eindeloze klachten. Waarbij de vloek van de gedwongen werkloosheid, het gebrek aan afleiding, het gedwongen samenleven van zovele heterogene bestanddelen, de ontberingen, de harde uitzonderingstoestand, uur aan uur van talloze dagen en nachten, des te pijnlijker aan de mensen doen gevoelen.

Doch na het volbrengen van onze ommegang zal er aanleiding te over wezen, om deze voorlopige opmerkingen en gedachten nader toe te lichten en te preciseren.

Tenslotte mag ik u niet verhelen, dat wij die eerste avond elkanders uiterste overredingskracht nodig hadden, om nog terug te komen op het reeds met meerderheid genomen besluit, om onze studiereis op te geven en naar huis te gaan. Het gebrek aan respect van de regering voor de Nederlandse pers, op wiens onderzoek zij had gezegd prijs te stellen, had ons op het einde van die dag zo herhaaldelijk onaangenaam getroffen, dat wij meenden, nu toch aan het aanzien van onze bladen verplicht te zijn, ons voor verdere verrassingen daarvan te vrijwaren door … de aftocht te blazen.

Reeds aanstonds had jhr. Ruys ons te Roosendaal het telegram voorgelezen, dat de militaire autoriteit de ons de vanwege de minister van binnenlandse zaken beloofde auto’s niet afstond. Waar de regering de zorgen hiervoor en voor logies op zich had

genomen, hadden wij hierop natuurlijk vertrouwd. En nu werden ons zonder enige verdere vorm, op het laatste moment, de noodzakelijke middelen om onze taak te vervullen, onthouden. Nadat onze ontstemming hierover duidelijk was gebleken, telefoneerde de regeringscommissaris nog eens met binnenlandse zaken, met het gevolg, dat dan nog maar gezien moest worden, particuliere auto's voor onze tocht door Zeeuws-Vlaanderen te krijgen. En per slot hebben de burgemeesters van Breskens en van Groede kans gezien, het verzuim van de regering nog te herstellen. Doch toen nu, na de vermoeienissen van de eerste dag bleek, dat er eerst na onze komst in Vlissingen zes kamers voor twaalf journalisten, waaronder één dame was, waren besproken in het onbegrijpelijk ontredderde Badhotel, waar we door een raam moesten binnenklimmen, was de maat toch wel vol. En slechts de overtuiging, dat wij een zo belangrijk vraagstuk als dat van de vluchtelingenverzorging mogelijk wat nader tot een oplossing konden helpen brengen, was in staat, ons te bewegen toch door te gaan. Maar ook in het vervolg bleek herhaaldelijk een waarlijk onvriendelijk gebrek aan zorgen, ter vergemakkelijking van de zeer vermoeiende taak, tot welker vervulling de regering ons had uitgenodigd. Geen enkele verslaggever zou, als hij zelf deze studiereis had voorbereid, zich het werk hebben verzwaard door zo eindeloze vermoeienissen, als waaraan onze hoge gastvrouw ons nu overliet. Waarlijk, nergens ter wereld vindt men toch van overheidswege een dergelijke nalatigheid tegenover de publieke opinie als soms hier te lande blijkt, waar men op haar belangeloosheid zo herhaaldelijk een beroep doet.

Ook te Dordrecht is men begonnen, onderwijs te geven aan de kinderen van de aldaar verblijvende Belgische uitgewekenen. In het arsenaal aan de Corn. De Wittstraat, waarin de Belgen ondergebracht zijn, is een gedeelte afgescheiden en met behulp van

oude schoolbanken tot school ingericht. De gemeente heeft leermiddelen afgestaan. Ongeveer honderd kinderden worden daar nu dagelijks onderwezen door een Belgisch onderwijzer en zijn vrouw, die vroeger bij het onderwijs werkzaam is geweest.

Belgische spoorwegambtenaren.

Naar men ons mededeelt, heeft het Engelse spoorwegbestuur, de naar Nederland uitgeweken Belgische spoorwegmannen uitgenodigd, bij haar in dienst te treden. Dit verzoek wordt versterkt door de mededeling van de Belgische Staatsspoor, dat zij, die hieraan geen gevolg zullen geven, geen salaris meer zullen ontvangen. Het vertrek is bepaald op 22 dezer, hoewel thans reeds enige honderden naar Engeland zijn overgestoken.

Rotterdam -

Er zijn gisteren nog 33 Belgische vluchtelingen in het Uraniumhotel opgenomen, zodat er daar op het ogenblik ruim 560 verblijven.

Die er gisteren kwamen, waren voor het overgrote deel uitgewekenen, die op kosten van het Belgische steuncomité bij particulieren waren ingekwartierd, doch voor wie dit comité thans, bij gebrek aan middelen, niet langer kon zorgen.

De lokaliteiten, eerst door het Rode Kruis ingenomen, worden thans, gelijk we gisteren mededeelden, voor eetzalen voor de vluchtelingen gebruikt. Het Rode Kruis kan echter, zo nodig, ten allen tijde over deze zalen beschikken.

Amsterdam – Voor de Belgische slachtoffers.

Het Nederlandse comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers heeft tot dusver in totaal ontvangen 434.600 gulden, 5608 frank, 138 mark.

Ofschoon het comité met erkentelijkheid mag wijzen op het eindcijfer met deze 18e verantwoording bereikt, acht het zich door de omstandigheden gedwongen reeds te voren de wellicht bij velen bestaande veronderstelling te niet te doen, als zou het thans volkomen in staat zijn de nood van alle hier te lande vertoevende uitgewekenen te lenigen. De uitgaven houden, hoe zuinig het beheer ook is, geen gelijke tred met de inkomsten, vooral nu vele vluchtelingen, die aanvankelijk zelf in staat waren in hun onderhoud te voorzien, op de lange duur van de oorlog niet voorbereid waren en zich thans genoodzaakt zien zich tot het comité om steun te wenden.

Amsterdam -

Er zijn op het ogenblik hier ter stede nog ongeveer 500 Belgische vluchtelingen, waarvan ongeveer 150 bij particulieren zijn gehuisvest en de anderen zijn verdeeld over een vijftal doorgangshuizen, te weten het Centrale Doorgangshuis op de Singel, waar de verspreiding geschiedt van de nieuw aangekomenen; het zogenaamde huis Heldring, op de Herengracht, waar de ouden van dagen en de zwakken zijn ondergebracht, benevens degenen, van wie de familie in een der gasthuizen verpleegd wordt en de aanstaande moeders; doorgangshuizen aan het Oosterpark en in de Emmastraat, en een inrichting van het Leger des Heils. Druppelsgewijze komen nog steeds nieuwe vluchtelingen uit België.

13 december 1914

De inspecteur der volksgezondheid, in het bijzonder belast met het toezicht op de handhaving betreffende de volkshuisvesting, jhr. G. de Graeff, heeft Vlissingen bezocht, waar hem is gebleken, dat het onderzoek naar de overbevolking onder de Belgische vluchtelingen zover is gevorderd, dat met de ontruiming een aanvang kan worden gemaakt.

Te Vlissingen zijn thans ongeveer 5000 vluchtelingen in particuliere woningen gehuisvest. Het aantal van deze woningen bedraagt ongeveer 800. Er worden daar 4 loodsen gebouwd, die elk 350 à 400 mensen kunnen bevatten.

Het algemeen streven is echter, te bewerkstelligen, dat de mensen zich zoveel mogelijk in de door de regering gestichte vluchtdorpen zouden vestigen.

Het onderzoek vanwege de inspectie der volkshuisvesting in het algemeen is reeds geruime tijd gaande en maakt goede vorderingen; zo is thans van het district Oostburg bekend, welke woningen wegens overbevolking voor ontruiming in aanmerking komen.

Vrijdagnamiddag hebben de nog te Oostburg vertoevende Belgische vluchtelingen, uit wiens midden een comité was gevormd, hulde gebracht aan de heren H.S. Gratama, burgemeester, en A. Mijs, vice-consul van België, in de door de vluchtelingen netjes versierde Graanbeurs. Aan H.M. koningin Wilhelmina werd een telegram gezonden met dankbetuiging voor de gastvrijheid, op Nederlandse bodem ondervonden. Mej. Jeanne Brouwer, van Mechelen, hield een toespraak: aan H.M de koningin der Nederlanden. De Heer H. Van de Velde, van Aalst, bracht dank aan de heer burgemeester, en de heer A. van Nuffel, van

Antwerpen, huldigde de heer Mijs. Aan de burgemeester en de viceconsul werden albums, bevattende een 600-tal namen van de hoofden van gezinnen der vluchtelingen, overhandigd. Aan mevrouw Gratama en mevrouw Mijs werden prachtige ruikers aangeboden.

14 december 1914

Talrijk zijn de Belgische vluchtelingen, die van Vlissingen uit naar Engeland oversteken. Van de gelegenheid tot vrije overtocht wordt zulk een druk gebruik gemaakt, dat tot vrijdag a.s. alle plaatsen reeds besproken zijn. Toch brengen de treinen geregeld nog vluchtelingen naar Vlissingen; zij moeten ten minste nog een week wachten.

Onderwijs aan Belgische kinderen.

Ter aanvulling van het bericht over onderwijs aan Belgische kinderen te Dordrecht, opgenomen in ons ochtendblad van 12 dezer, kan nog gemeld worden, dat het comité Noordhove aldaar van 1 november af reeds 50 kinderen van Belgische vluchtelingen in verschillende bestaande inrichtingen van onderwijs had geplaatst, welk getal op 1 december was gestegen tot ruim 80 leerlingen.

Naar aanleiding van wat het parlementslid Gilbert Parker in de Engelse bladen over de Belgische vluchtelingen in ons land heeft gezegd, schrijft onze Londense correspondent ons op woensdag (wij hebben zijn brief eerst gisteravond ontvangen):

Ik kan de juistheid der beweringen natuurlijk niet beoordelen en zou het mijn taak niet achten erover te schrijven, wanneer dergelijke verhalen niet telkens en telkens weer in de Engelse pers doordringen. Zij zijn totnogtoe steeds in voor ons uiterst

welwillende vorm gekleed. Maar op de duur moeten zij de voortreffelijke indruk, die de ontvangst der Belgen in Nederland hier heeft gewekt, verzwakken. Ik heb vroeger al geschreven, dat de stemming jegens ons land in Engeland, die in de eerste maanden van de oorlog soms vrij achterdochtig was, in het begin van oktober een opmerkelijke ommekeer heeft ondergaan. Ik wil zwijgen van alle plichten van menselijkheid en stamverwantschap en er slechts aan herinneren, dat ons aan ons figuur tegenover het buitenland in deze dagen iets moet gelegen zijn. De Engelsen in het bijzonder hebben een zeker recht om over deze zaak mee te spreken. Toen onze regering het aanbod der Engelsen om in de kosten van het onderhoud der Belgische vluchtelingen bij te dragen afwees, laadde zij de zedelijke verplichting op zich om nu dan ook zelf niet in de zware taak tekort te schieten. Men vond die weigering hier indertijd edelmoedig, nobel en wat niet al. Men zal er anders over gaan denken, wanneer relazen als van Sir Gilbert Parker onweersproken moeten blijven.

De Vluchtelingen in Brabant en Zeeland.

Rotterdam, zondagochtend.

Gisterenavond hadden de twaalf journalisten de vierdaagse tocht volbracht, waartoe de regering hen had uitgenodigd, verklarende er prijs op te stellen als de Nederlandse pers zich door eigen aanschouwing een onafhankelijk oordeel wilde vormen omtrent de toestand van de Belgische vluchtelingen in de provincies Noord-Brabant en Zeeland.

In dit verband schijnt het goed reeds aanstonds één ding vast te stellen: dat alle verwachtingen nopens de mogelijkheid van een terugkeren der uitgewekenen naar het eigen land nu maar meteen

voor een onafzienbare tijd moeten worden opgegeven. Dat de aanvankelijk vrij uitgesproken opzet van de militaire overheid om hen terug te drijven, dat het vroeger officieel gegeven consigne van de zachte drang in deze richting, dat de stilzwijgende tactiek, met name van enkele gemeentebesturen om de vluchtelingen naar België af te schuiven, thans wel volkomen en ontwijfelbaar is ondervangen door … het Duitse legerbestuur. Wij zijn een paar maal in de gelegenheid geweest met eigen ogen te zien hoe zijn wachten onze grens hermetisch afsluiten voor alle verkeer met het overweldigde land, waar zij nu eenmaal niemand meer in en meer uit laten. En uit de verhalen van grensbewoners weten we hoe op eenieder, die tracht langs paadjes en binnenwegen toch door te sluipen, jacht wordt gemaakt, om hen, na het eerste aanroepen, neer te schieten zonder pardon.

Deze zonderlinge en voorzeker ietwat benauwende toestand van door de vreemde landweermannen met hun geladen geweren opgesloten te worden gehouden binnen de eigen landsgrenzen, namen we eerst waar van Sluis uit in het naburige St. Anna ter Muiden. Als je daar de barrière met de Nederlandse vlag gepasseerd bent, stuit je in letterlijke zin op de zware boomstammen, die er dwars over de heerweg naar Belgisch Westkapelle de doortocht versperren. Duitse soldaten in hun grijze uniformen waren er naarstig bezig, zij het gemoedelijk hun pijpen rokend, om te graven en piketpalen te slaan … En wij, voorzichtig met de punten van de schoenen tegen de limiet aan op eigen bodem, begonnen over de barricade heen een praatje met de gans niet barre mannen van het leger der overweldigers. Zij vertelden, dat ze Beieren waren. Een wonderlijke omstandigheid in deze oorlogstijd van verzwarende begrippen. Die brave kerels, geposeerd en wel, uit hun gezinnen om uit hun werk in het gezellige München gekomen, om hier in de wijde verlatenheid van de

bietenvelden de toegang uit en naar Zeeuws Vlaanderen te houden. Geen levende ziel verder te bespeuren dan enkele bonte kraaien over die tot de einder wijde, grauw verwinterde vlakte, met de steenweg strak er doorheen, op een achttien kilometer maar van het mishandelde Brugge, waarheen de mensen hier gewend zijn telkens ter bedevaart op te gaan, juist immers om er de vrome vredigheid deelachtig te worden, die immers sedert eeuwen ongerept de atmosfeer is van deze wonderschone oude stad en van haar gewijde kunstschatten.

“We maken een autoval”, legden kneuterig de landweermannen uit: “dat die in de vaart ons niet meer kunnen verrassen”. En even rustten ze wat op de spaden en houwelen. Het werk ging hun trouwens dwaas onhandig af. Een trachtte er met een zakmes een punt aan een zware paal te snijden, en een ander sloeg, tot vermaak van zijn makkers, telkens naast het eind hout, dat hij in het kuiltje moest rammen.

Sedert 1 december, vertelden ze, gold onverbiddelijk het bevel om geen mens meer door te laten, heen of terug, zonder enige uitzondering. Waarom, dat werd er hen nooit bij verteld. Maar het zou wel weer een gevolg van de spionage zijn.

Of ze al in het vuur waren geweest? “Nee, nee” weerden ze lachend af, “zij waren van de reserve, en dienden enkel maar voor bewakingsdiensten … Ze verlangden er ook niemendal naar: hier was het beter. Het enige, dat ze zo buiten de wereld stonden: ze wisten van niets wat er gebeurde. En de Duitse kranten, die ze soms kregen, waren tenminste tien dagen oud; hun brieven bleven twaalf dagen onderweg … maar, enfin, de moed er maar ingehouden tot ze overwonnen hadden … Daar aan de IJzer was het anders niet mis.”

Een burgemeester uit de streek, die ons zelf in zijn gerekwireerde Belgische auto chauffeerde, vertelde dat de schildwachten zich wel eens bitter konden vergissen in hun waan. De vorige, ook landweermannen voor bewakingsdiensten, waren tenminste al onverwacht opgeroepen om in de vuurlinie te gaan.

Zaterdagochtend werd ons op een heel ander punt van de grens, aan het station Baarle Nassau, waar in de tegelvloer de limiet is aangegeven, dezelfde omstandigheid bevestigd. “Blijft u voor alle zekerheid maar vóór de lijn”, zegden onze begeleiders, “want vooral met die aantekenboekjes konden de Duitsers u anders wel eens gevangen nemen. Ze zijn onvermurwbaar streng”.

Ter illustratie deelden de heren mee, dat er in het vluchtelingenkamp hier, op een bevolking van elfhonderd personen, niet minder dan 250 kinderen zonder hun ouders zijn. Die werden merendeels door de gezinnen in de hongerende Belgische gebieden naar het kamp gestuurd om gevoed te worden. Want het verstrekken van eten in die kontreien laat blijkbaar nog alles te wensen over, en er heerste dan ook ronduit gebrek. Vroeger gingen deze jongens en meisjes dan telkens weer eens naar huis terug. Maar tegenwoordig worden die kleuters eveneens door de Duitse wachten tegengehouden.

Bovendien weert het bestuur van het kamp zelf nu ook de mensen, die uit het naburige Turnhout nog wel eens doorslopen. De motivering van deze maatregel scheen twijfelachtig. Want eerst werd ons gezegd: in Turnhout is nu voedsel genoeg. Maar later, in een ander verband, verklaarde dezelfde zegsman, dat er met name in Turnhout grote ontberingen worden geleden. Dergelijke tegenstrijdigheden, waarop wij bij ons onderzoek trouwens

herhaaldelijk stuitten, maken het vestigen van een onafhankelijk oordeel over de toestanden vaak wel heel moeilijk.

Doch hoe het zij: onomstotelijk staat het feit nu dus vast, dat de Duitse wachten de Belgische vluchtelingen in Nederland opgesloten houden. Andere overwegingen, dat er daar voor de overgrote massa toch immers geen middelen zijn om te bestaan, en dat de verzorging van mensen zonder inkomen in België zelf een onmogelijkheid blijkt, vervallen hiermee. De uitgewekenen kunnen nu eenmaal niet meer naar hun land terug. En derhalve, het is van een treffende logica, moeten wij hen hier houden. Waaruit de morele verplichting volgt om deze drommen van vreemdelingen, voor zover zij daartoe zelf niet in staat zijn, een menswaardig bestaan te verzekeren, totdat de oorlogsverhoudingen het anders gedogen.

Welnu, het particulier initiatief heeft dit aanstonds zo begrepen, of liever gevoeld. Ons volk, in al zijn geledingen, heeft zich trouw getoond aan de oude tradities van gastvrijheid. Dat er toch nog veel geleden is, is waarachtig niet te wijten aan gebrek aan meegevoel en hulpvaardigheid. Van meet af aan heeft eveneens de regering, heeft de minister van binnenlandse zaken telkens weer telegrafisch geantwoord op de wanhoopsklachten van enkelen, die plaatselijk de chaos trachtten te organiseren: “ik zorg er voor.” Maar ook deze verklaringen hebben de overweldigende noodstand allerminst in die eerste weken tot een bevredigende oplossing kunnen brengen. Het raderwerk van de bemoeiingen der regering, met zijn eindeloze krachtsoverbrenging, met zijn banen van papier sans fin, werkt nu eenmaal niet vlot. Aan een verlicht despoot, met buitengewone talenten, in ieder van de overstelpte centra, is er dringend behoefte geweest.

Toen is er voor de zwaarst beproefde gewesten, voor Noord Brabant en Zeeland, een regeringscommissaris aangesteld, met twee gedelegeerden. Maar, het woord is van Jhr. Ruys de Beerenbrouck zelf: “Ik ben drie weken te laat benoemd, en mijn gebied is veel te groot”.

Heeft de regering, na de vlucht van de Duitsers en Oostenrijkers, die in België woonden, na de vlucht uit de overweldigde kleinere steden en dorpen, geen uitgewekenen verwacht uit Antwerpen, waarvan het bombardement toch dagen vooruit dreigde? Niemand heeft durven vermoeden dat die stromen zo dagen en nachten aaneen als een zondvloed van de oorlogsgruwel ons land dermate zouden teisteren. Maar er was dan ook aanvankelijk geen spoor van enige officiële poging om de verschillende plaatselijke comités en particulieren, die zich, noodgedwongen, als leiders hadden opgeworpen, uit de krachtverspillende verwarringen en conflicten te organiseren tot één eendrachtig reddingswerk. Eenieder hielp maar op eigen gelegenheid, op eigen gezag, en kwam te vaak met anderen in botsing, van hoe goede wil zij allen ook waren. Maar medelijden en hulpvaardigheid zijn in zulke tijden lang niet de enige kwaliteiten waar het op aankomt. Telkens en telkens weer kwam, bij alle waardering, de overweging op, of hier en daar en elders voor de verantwoordelijke posten dan toch geen krachtiger, geen geschikter personen aan te stellen waren geweest dan zij, die het uit de drang der omstandigheden nu maar deden, zonder enige overmacht over hen, die zich met evenveel of even weinig recht tot dezelfde taak geroepen achtten. En een eindeloze reeks van omstandigheden bemoeilijkten nog de verbijsterende toestand.

In het gemobiliseerde land leven wij als het ware, vooral voor de in staat van beleg verkerende streken aan de grenzen, onder militaire dictatuur. De weerkracht voor alles, om onze onzijdigheid te

handhaven. En hoe dichter het Duitse leger op Antwerpen aandrong, des te sterker moest ons leger bedacht zijn op de bescherming van juist die gebieden, waar de stromen van vluchtelingen niet te keren waren. Het mag nu wel gezegd worden: de militaire overheid achtte vóór en gedurende de belegering van Antwerpen de toestand van het eigen land kritiek. Zij mocht haar volle aandacht hiervan niet laten afleiden. Zij mocht de ophoping van de vluchtelingen aan de grenzen niet langer dulden dan nu eenmaal onafwendbaar noodzakelijk was. Zij moest in die dagen de volle beschikking houden over de voor het troepenvervoer nodige middelen van verkeer, die hierdoor voor andere doeleinden tot het uiterste beperkt waren. En de belangrijkste strategische punten voor onze verdediging had zij nu eenmaal tegen de invasie van de uitgewekenen te beveiligen.

De regering stond dus voor een alleszins moeilijke taak. En het heeft thans ook feitelijk geen belang meer om na te gaan in hoeverre maatregelen van haar kant de vervulling van deze taak hadden kunnen bevorderen.

Maar een feit is het, dat deze noodlottige samenloop van omstandigheden zich lange tijd, te lang, heeft gewroken op het lot der vluchtelingen in dit land. Waartegenover wij nu wel met een gevoel van verlichting kunnen constateren, na al wat wij in die vier dagen hebben gezien, dat de overheid thans in volkomen oprechtheid wenst het verder verblijf hier te lande voor de tienduizenden vluchtelingen zo draaglijk mogelijk te maken. Dat er door haar invloed de laatste tijd reeds heel wat misstanden zijn opgeruimd, en dat men overal bezig is, met veelal waarlijk toegewijde zorgen om het lot van al die beklagenswaardige mensen, voor zover dit dan ambtelijk kan geschieden, te verzachten. Doch in hoofdzaak hangt het welslagen van deze

pogingen nu eenmaal af van de personen, die hiervoor in engere kring met de overal wisselende plaatselijke middelen hebben te zorgen. En de graduele verschillen van hun takt, van hun meegevoel, van hun wat grovere of fijner gevoelige aard, van hun organiserend talent geven ook vrijwel de verschillen in de verzorging aan, die wij op onze reis hebben waargenomen.

Zondagmorgen heeft de Belgische minister van landbouw en openbare werken, de heer Floris Helleputte, met enige hoge Belgische staatsambtenaren, een bezoek gebracht aan Vlissingen, ten einde de Belgische vluchtelingen aldaar te bezoeken. Hij werd in de verschillende asielen rondgeleid door de commissaris van politie, de heer Gasinjet, en heeft vele uitgewekenen toegesproken. Vooral in de Belgische loodsensocieteit heeft hij zijn dank betuigd voor alles wat het in deze dagen van smart voor België voor zijn ongelukkige landgenoten heeft gedaan.

Gisteren namiddag is de Belgische minister naar Den Haag vertrokken.

15 december 1914

De ondersteunde Belgische vluchtelingen, die nog te Sluis vertoeven, worden woensdag a.s. allen naar Nunspeet overgebracht.

Uit Sluis wordt aan het Handelsblad gemeld:

Gistermiddag heeft ten gemeentenhuize te Sluis een conferentie plaats gehad tussen de regeringscommissaris voor de Belgische vluchtelingen, de heer Ruys de Beerenbrouck, de burgemeester van Sluis, de inspecteur van de volksgezondheid dr. Oosterbaan en enige leden van het plaatselijk comité. Het resultaat der gevoerde

besprekingen is, dat de 1500 Belgen, die hier nog vertoeven, niet naar Nunspeet zullen getransporteerd worden en, zij het misschien met enkele wijzigingen, in de schepen gehuisvest blijven.

Wij hebben dezer dagen aan het Volk het bericht ontleend, dat er in het vluchtelingenkamp te Nunspeet censuur op de brieven werd gehouden. Naar men ons mededeelt, is dat bericht onjuist.

Belgische onderwijzers in het buitenland.

De Belgische minister van wetenschappen en kunst heeft de volgende nota gericht aan de leden van het officiële of het gesubsidieerde onderwijs, die niet tot het leger behoren en die voor het ogenblik in Frankrijk, Engeland of Nederland verblijven:

1. Algemene regel. Het personeel der officiële of gesubsidieerde gestichten van onderwijs is verplicht, zich door alle middelen, waarover het beschikt, te vergewissen of de overheid, waarvan het afhangt, besloten heeft, de leergangen opnieuw te openen.
   Wanneer deze overheid beslist heeft, de leergangen te heropenen, is het personeel, in grondbegin, verplicht zijn ambt te vervoegen.

   Zo zullen de leraars de athenea en der middelbare scholen de beslissing naleven van de besturende burelen, de aangenomen of aanneembare onderwijzers de beslissing van hun comités, de lagere gemeenteonderwijzers, de beslissing van hun gemeentelijke overheid.

2. Verlof en wedde. Hebben de leden van het officieel of gesubsidieerd onderwijs persoonlijke redenen aan te voeren (bv als afgekeurd milicien, als ontslagen burgerwacht),

waardoor ze belet zijn hun ambt te vervoegen, zo moeten zij een verlof vragen aan de overheid, waarvan ze afhangen.
De leraars van het middelbaar onderwijs en de onderwijzers der gemeenten, die, niettegenstaande de heropening der leergangen, in den vreemde zonder regelmatig verlof verblijven, kunnen de betaling van hun wedde niet vorderen. De besturende burelen en de gemeenten mogen niet verplicht worden twee wedden te betalen, die van een titularis, afwezig zonder verlof, en die van diens plaatsvervanger.

Nochtans zal het vertoeven in den vreemde zonder verlof geen aanleiding tot afzetting kunnen geven.

3. Medewerking in Engeland, of in Nederland, in de scholen voor de kinderen der Belgische uitwijkelingen. De minister van wetenschappen en kunsten kan niet dan met welgevallen zien hoe leden van het officieel of gesubsidieerd onderwijs zich in Engeland of Nederland, ten gunste der kinderen van de Belgische uitwijkelingen, aan hun zending van opvoeding of onderwijs toewijden.
Hij is genegen om maandelijks aan deze agenten voorschotten op hun wedde te doen geworden.

Dit voorstel kan evenwel enkel toegestaan worden aan de leden van het personeel der gestichten, van dewelke de bevoegde overheid de heropening der leergangen wegens de omstandigheden heeft geschorst.

Het voordeel van de betaling der wedde kan echter ook toegekend worden aan de agenten van gestichten, waar de leergangen hernomen worden, indien deze agenten ernstige en wettige redenen kunnen doen gelden (zoals de hoedanigheid van afgekeurde militair, ontslagen burgerwacht), om hun ambt niet te vervoegen.

16 december 1914

Nederlands comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers.

Daar van verschillende zijden, zowel door autoriteiten en comités als door particulieren de wens is kenbaar gemaakt, de adressen van de hier te lande vertoevende uitgewekenen te kennen, heeft het Nederlands comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers besloten een zodanig adresboek samen te stellen. De secretaris, de heer B. J. Veldhuis, Kalverstraat 64 te Amsterdam, heeft zich belast met de taak alle gegevens hieromtrent te verzamelen en hoopt binnenkort het adresboek te kunnen doen verschijnen.

De Vluchtelingen in Brabant en Zeeland.

Een van de wonderlijkste ervaringen, die ik heb opgedaan, herhaaldelijk, waar vluchtelingen in grote hoeveelheden worden verzorgd, is dat degenen die zich met de verpleging bezig houden, op de bezwaren aanstonds antwoorden: “Ja, maar u moet ook niet vergeten, dat wij hier wel de alleronderste lagen hebben”. En naar de mate van het temperament van deze zegslieden, noemen zij die onderste lagen dan: de allerarmsten, het bezinksel, het uitvaagsel, lieden van het meest verdachte allooi. “U begrijpt, de gevangenissen zijn zomaar open gezet”, en wat een zwermen van lichte vrouwen zijn er neergestreken over ons land.

Wanneer ge dat telkens en telkens weer hoort, denkt ge bij u zelf: grote goden, als zo’n stad dan toch los raakt en leeg loopt, schijnt er nogal wat voor de dag te komen! Dan speelt u het begrip riolen der samenleving door het hoofd. En ge vraagt u twijfelend af, of het met onze beschaving dan zo gruwelijk is gesteld? Of het dan waarlijk niet meer is dan een bedrieglijk laagje vernis, dan een schaamteloos blanketsel op een van verwording, van gebrek en misdaad

ingekorven gelaat, heel die schijn van weelde en welstand, van vrolijkheid, van orde en joie de vivre, waardoor zo'n moderne grote stad u verlokt met zijn brede, pompeuse, gezellig vertierige boulevards, met de uitstalkasten der magazijnen, flonkerend in het avondlicht, met zijn monumenten en standbeelden, zijn parken en plantsoenen, zijn feestelijke restaurants, zijn schouwburgen, weidse kerken, variëteiten, bioscooppaleizen, musea, boekerijen, concertzalen? Zijn dat dan niets dan schijnheilig misleidende coulissen, om de armoede, de weerzinwekkendheid, de verwildering, ziekten en ontaarding achter te verbergen?

Want, waarachtig, nu die bloeiende wereldstad Antwerpen, met haar machtig bedrijf, daar opeens leeg gevlucht is, hoort ge en ziet ge onder die stromen, die drommen en kudden van uitgewekenen, onder die tienduizenden en tienduizenden, die daar nu in schuren en loodsen, in scheepsruimen, kerken, fabriekszolders, tenten en stallen vol moeten gevoederd en verpleegd worden, niet veel anders dan armzaligheid, sjofel, verpauperd, armelijk opgepronkt, haveloos en afgestompt. En men vertelt u hier en daar van dieverijen, van leugen en bedrog, van luiheid en vervuiling, van gebrek aan eergevoel, van ruwheid, vechtpartijen, ondankbaarheid en verdorven zeden.

Het is wel bekend, dat vooral de grote havensteden centra zijn van heel wat ongerechtigs. Allerlei minderwaardige elementen, hetzij door het leven, hetzij door eigen schuld in het achterspit geraakt, en die voor geen vak meer deugen, komen af op het havenbedrijf, dat nog altijd wel een paar schouders, wat spierkracht om te sjouwen kan gebruiken. Deze unskilled labour, hoe noodzakelijk dan ook voor de samenleving zolang de machines er niet in voorzien, deze ongeregelde arbeid van nu eens afmattend lange duur met een betrekkelijk grote som aan uurloon, en dan weer het

lange slenterende wachten zonder verdienste, het ruwe bestaan van niets dan lastdragers, trekt uiteraard de arbeiders met een grotere ontwikkeling niet aan, en verbruut de meeste mensen, die er hun leven in slijten. De invloed van die drommen sjouwers vloeit uit in hun omgeving, waar ook de internationale zeelui passagieren en door de “landhaaien” worden uitgebuit. Wie, als schrijver dezes, in de demoraliserende sferen tussen af- en aanmonsteren, ook in Antwerpen, heeft meegeleefd, maakt zich omtrent een groot deel van de bevolking dezer steden dan ook geen illusies.

Maar dat het zo was, dat het zo is als het schijnt … Nee, de schijn is tegen hen, moet tegen hen zijn. En wie een onderzoek instelt naar de toestand der Belgische vluchtelingen, dient er zich bewust van te wezen, dat het hier allemaal mensen geldt, die gedesoriënteerd zijn, uit hun sfeer gehaald, en die sedert weken leven onder zeer ongunstige omstandigheden, waardoor u en ik evenzeer versjofeld en ontmoedigd zouden raken: waardoor allerlei instincten, die in een min of meer geregeld leven, in het vertrouwde milieu niet tot uiting komen, worden gewekt, uit een drang naar zelfbehoud, uit opstandigheid en wrok tegen de wrede oorlogstoestand, of uit een moedeloos zich maar laten gaan nu de oorlogsgruwelen hen zo onrechtvaardig hebben getroffen en toch hun toekomst hebben vernield.

Een onpartijdig waarnemer is verplicht hiermee rekening te houden voor hij veroordeelt. En zij, aan wie de verzorging is toevertrouwd van deze zo onschuldig mishandelde mensen, moeten zich telkens weer van deze waarheid doordringen, als de schijn hen er toe zou verleiden om te denken “voor zulk volk is het al gauw goed genoeg”. Of, zoals de landweerluitenant in Bergen op Zoom, die ons, bij afwezigheid van de militaire commandant, rondleidde door het vluchtelingenkamp, openhartig zegde: “Ik heb hier een Spaans

rietje, en ik mag het niet gebruiken. Maar als ik het mocht gebruiken, dan kregen er 1999 van de tweeduizend mee op hun donder."

Wij hebben hier te maken met mensen, die als planten uit de grond gerukt zijn, ontworteld en overgebracht op vreemde bodem, waar veelal de omstandigheden zo zijn, dat zij er niet kunnen aarden. Slap en verflenst liggen zij neer in het stro, het onkruid, net als de nuttige gewassen, en net als de schone struiken, die eronder zijn. Een menigte uit elkaar gejaagde gezinnen, mensen van het platteland, wiens woningen verbrand, wiens oogst verwoest, wiens vee weggedreven of omgekomen is. Vrouwen en kinderen van gefusilleerde, van gevangen genomen mannen, moeders en vaders wiens zonen zijn gesneuveld of van wie zij zo lang de oorlog reeds duurt, niets meer hebben vernomen. Radeloze mensen, tot vertwijfeling gebracht; mensen, vooral uit betere doen, nu volkomen verarmd en afhankelijk van de weldadigheid in het vreemde land. Allerlei omstandigheden, die als regel warempel niet geschikt zijn om hen in een gunstig daglicht te stellen. Tegenover de demoraliserende invloeden van de oorlog staan zij weerloos. En deze overweging maakt voor hen aanspraak op onze volle deernis.

Bovendien moeten wij, nu een harde noodzaak ons tot samen leven, tot samen wonen heeft gedwongen voor lange tijd, niet vergeten dat "onze zuiderbroeders" inderdaad van een gans andere aard zijn dan wij. Zij zijn luchtiger, lichter, vaak kinderlijk onbevangen, veelal lichtzinniger dan wij met onze zwaartillende, stuggere levensbeschouwing. In allerlei gewoonten en opvattingen verschillen zij van ons als mensen van een ander ras. En zij, die geroepen zijn om zorgend met hen om te gaan, hebben nu toch wel tijd genoeg gehad, om zich zonder vooroordeel, zonder

zelfgenoegzaamheid en betweterij, van deze contrasten rekenschap te geven, nietwaar?

En dat dit in vele gevallen waarlijk gebeurd is, namen wij vooral waar in de kleinere plaatsen, waar de persoonlijke omgang geleid heeft tot waardering van beide kanten, tot genegenheid, en wederzijds vertrouwen. In kleinere plaatsen met een niet al te talrijke menigte vluchtelingen, hoort ge dan ook geen klachten. Noch van de vreemdelingen, die begrepen hebben dat zij zich moeten behelpen, noch van onze landgenoten, die de slachtoffers van de oorlog welgezind het bestaan zo draaglijk mogelijk maken.

En deze ervaring leidt tot de overweging om toch vooral niet voort te gaan met dat sterke concentreren. Waar het mogelijk is, om met financiële steun van de regering, de mensen te laten in de intiemere omgeving, waaraan zij nu eenmaal gewend zijn, waar zij tevreden zijn, waar een gemeentebestuur, een plaatselijke commissie, bereid is, om de in spontane hartelijkheid uit medegevoel aanvaarde taak van te helpen, te leiden en beschermend, hulpvaardig toe te zien, voort te zetten, omdat iedereen geleerd heeft zich te schikken, wat moeite en opofferingen te getroosten, daar schijnt het gewenst om er de vluchtelingen te behouden, hen niet te vergaren bij de reeds duizenden tellende bewoners van de grote “vluchtelingenoorden” van de “Belgische dorpen”, zoals de minister van binnenlandse zaken deze centra bij voorkeur genoemd hoort.

Zeer zeker, er zijn plaatsen, waar men nu eenmaal niet beschikt over de nodige grote gebouwen, die als logies voor talrijke uitgewekenen geschikt zijn, of geschikt kunnen worden gemaakt. Plaatsen ook, waar de nodige krachten ontbreken om de verzorging uit te voeren. Daar mogen de mensen niet langer gehandhaafd blijven, dan nu eenmaal onvermijdelijk is. En de verspreiding over

gemeenten, waar men er zeker met wat goede wil nog, zonder stoornis voor de plaatselijke omstandigheden, zou kunnen opnemen in wat vertrouwelijker kleine kringen is natuurlijk een uiterst delicaat werk, dat heel wat overleg en moeite kost. Maar toch schijnt de ervaring te leren, dat uitbreiding van de bevolking, bijvoorbeeld in het vluchtelingenoord van Nunspeet, van het Belgische dorp in Bergen op Zoom, om allerlei overwegingen dient te worden beperkt. Bij een dergelijke sterke centralisatie, bij een zo talrijke opeenhoping van zeer verschillende elementen, van mensen uit zo verscheiden kringen, van zo'n verschil in ontwikkeling, in beschaving, in behoeften en verlangens, voortgekomen uit de gewoonten van thuis, wordt, met de beste wil, persoonlijke aanraking voor de leiders onmogelijk.

Daar is individualiseren verder uitgesloten. Daar wordt het geven van raad, de persoonlijke belangstelling, elke nuancering in de behandeling naar aard en aanleg van de kampbewoners een onbillijkheid tegenover de duizenden anderen. Daar kan men slechts generaliseren en algemene maatregelen nemen, die des te strenger moeten zijn, om de orde niet in gevaar te brengen. Zo'n talrijke bevolking tevreden te stellen, ook in bescheiden verlangens; zoveel duizenden bezig te houden, en te vrijwaren voor de plaag der verveling, waaruit een menigte klachten voortkomen, haar te beschermen tegen de hinderlijke, de verkeerde invloeden van enkelen, dit alles moet een illusie blijven. En het komt ten koste van hun draaglijk bestaan.

"Laat de regering er ons nu toch niet nog meer sturen!" "Waarschuwt u toch de comités, de particulieren, de gemeentebesturen, dat da massa er onder lijdt, wanneer wij er telkens nog bij krijgen." Hoe vaak heeft men ons dit niet gezegd?

En toch zijn er vluchtelingenverblijven, de fabriek Java bv. in Roosendaal, waarover reeds zo herhaaldelijk is geklaagd, en waar het logies nu nog weer uitgebreid wordt, die volgens het algemene oordeel van ons twaalf journalisten, wel volkomen ongeschikt zijn als woonplaats, voor mensen, laat staan voor zoveel mensen, en nog voor zoveel meer, die men er nu uit de schuren van de boeren in de omtrek heen wil brengen.

Waar moeten deze vluchtelingen dan naartoe als de concentratie-"oorden" niet zwaarder belast mogen worden?

Het stellen van de vraag is het erkennen van de grote moeilijkheid om te komen tot een zo draaglijk mogelijke oplossing.

Maar dat ook de regeringwel voelt voor de boven aangegeven overweging, leerde ons het bericht in het avondblad van gisteren, dat zij terug gekomen is op haar besluit, om de 1500 Belgen, die in Sluis in schepen vertoeven, naar Nunspeet over te plaatsen. Wij zijn in Sluis geweest. Wij hadden reeds van de regeringscommissaris vernomen, dat daar moeilijkheden waren ontstaan tussen de burgemeester en het plaatselijk comité. Wij hebben in het stadje gesproken met verschillende heren van dit comité, en met tal van vluchtelingen, die wij in de tot woning ingerichte scheepsruimen bezochten. Voorzeker, het verblijf daar is niet ideaal. Maar de bewoners schikten er zich in, waren er aan gewend. Het comité had geen klachten over de talrijke vluchtelingenbevolking, sprak er genegen over. Het had zich enkele Belgische leden toegevoegd, en zo samen spanden zij zich in, om het de mensen zo goed mogelijk te maken. De uitgewekenen waarderen die zorgen. De verhouding was dus bevredigend. En beide partijen vonden het nu zo jammer, dat de regering het conflict met de burgemeester wilde oplossen, door de vluchtelingen te laten verhuizen naar Nunspeet. Hier

wonen de gezinnen zoveel mogelijk apart; zij zijn met hun buren van de andere schepen vertrouwd geraakt … En van landgenoten uit Nunspeet hadden zij brieven ontvangen met klachten. Klachten, waarvan wij de rechtmatigheid niet kunnen beoordelen. Maar waarvan wij de mogelijkheid in het algemeen hebben getracht hier boven te verklaren.

Nu heeft jhr. Ruys de Beerenbrouck met andere autoriteiten, met de burgemeester en het comité, overlegd op het prachtige oude raadhuis van Sluis, dat zeker stemt tot wijsheid. En dit overleg heeft dan ook geleid tot het ons inziens gelukkige besluit: dat de vluchtelingen zullen gehuisvest blijven in de schepen, en dat van regeringswege zal worden getracht zo nodig dat verblijf hier en daar nog wat te verbeteren.

Hier heeft men nu een leerzaam geval. Want waar de verarming en de demoralisering door de ellende van de oorlog ons toch vooral niet mag leiden tot de onbillijkheid om het gehalte van de vluchtelingen te laag aan te slaan, daar is het tevens een feit dat tienduizenden van hen in Antwerpen en op het Belgische platteland, in de overweldigde dorpen en de kleinere steden wel waarlijk altijd hebben geleefd in een doodsimpele, vaak povere doen. Zij hebben dus geen overdreven verlangens en in deze ernstige oorlogstijd behoeven ook wij voorzeker voor hun verblijf en hun verzorging geen overdreven eisen te stellen. Als er maar oprechte belangstelling is, als er maar met medegevoel voor hen wordt gezorgd. Wanneer men, zover dit mogelijk is, maar rekening houdt met persoonlijke noden en wensen binnen de grenzen van bescheidenheid.

Welnu, de scheepsruimen … Ik verzeker u, het zijn primitieve woningen in de winter. Maar zij zijn er behoorlijk warm, en sober

gevoed, zij zijn er onder elkaar, tevreden. Dit heeft het persoonlijk overleg de autoriteiten geleerd, en dienovereenkomstig is er nu ook beschikt. De vraag is nu maar of er voldoende geschikte personen zijn, die zich zelf van deze interne verhoudingen vertrouwelijk op de hoogte kunnen stellen, in al die wijd verspreide, ook kleinere centra, om de regering ten beste te adviseren.

De Daily Chronicle over de Belgische vluchtelingen.

De bekende Engelse schrijver en journalist Philip Gibbs heeft het in de Daily Chronicle (van 15 dezer) over de Belgische vluchtelingen in ons land. Zijn artikel is gedagtekend uit Bergen-op-Zoom op 11 dezer.

Hij heeft in de oorlog al heel wat beleefd, zegt hij, maar wat hij die dag en de dag tevoren had gezien in Amsterdam, Roosendaal en Bergen-op-Zoom, was erger.

De Nederlanders hebben voor de vluchtelingen hun best gedaan, maar zij waren tegen die vloedgolf van ellende niet opgewassen. Er zijn, naar schatting, een miljoen Belgen in het land geweest; 600.000 hebben er verscheidene weken doorgebracht, er zijn er tenminste nog 300.000. En die moeten alles hebben: voeding, kleding, huisvesting. Dat kan Nederland hun niet geven, meent Gibbs, en nu moet Engeland het helpen, zover het dat kan, “zonder de trots van het Nederlandse volk te kwetsen of de eer van een onzijdig land te na te komen.”

Hij beschrijft het kamp te Bergen-op-Zoom, waar 3000 mannen, vrouwen en kinderen in tenten zijn ondergebracht (er worden nu houten loodsen voor hen getimmerd). De schrijver heeft het kamp bezocht en kreeg een diep mistroostige indruk van al die zwijgende

mensen. Hij hoorde geen gelach, geen gezang, geen opgewekt gesprek.

Van een Belgisch matroos, die Engels sprak, vernam hij allerlei. Het niets doen is het ergste, zegde hij. Als hij maar naar Engeland kon, om daar wat werk te vinden. De mensen klagen over het algemeen niet. Een schipbreukeling is al blij, dat hij een plank heeft om boven water te blijven. Ze zien in dat ze hun leven aan de Hollanders te danken hebben, die hun te eten en een dak boven het hoofd geven. Het eten kon alleen wat meer zijn: brood en koffie ’s ochtends, soep ’s middags en ’s avonds weer brood en koffie, is voor velen niet genoeg. En dan de verveling! Kaartspelen is het enige dat wat afwisseling geeft. Maar dat de hele dag te doen, en dagen aaneen!

Toen het bekend werd, dat er een Engelsman in het kamp was, kwamen vele mannen toegelopen en allen gaven te kennen, dat ze naar Engeland wilden en daar werk hoopten te vinden. Dat willen ze allen, zegde de zeeman. De Hollanders zijn heel vriendelijk, maar het is hier een hondenleven. En dan, vervolgde hij, we kunnen ons niet verschonen. We zitten onder het ongedierte. Er zijn niet genoeg kleren en ondergoed. Wij zijn met te velen.

De schrijver eindigt met nog eens te zeggen dat de Nederlanders doen wat ze kunnen, maar ze kunnen niet genoeg. De regering kon, vanwege de onzijdigheid, meent hij, geen geld van de Engelse regering aannemen, maar het Engelse volk moet geld en vooral kleren aan de comités zenden. De Engelsen moeten helpen, zegt Gibbs, want die Belgen zijn in de ellende door onze belofte dat wij ze zouden redden.